РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA IV, UL. STALOWA 25 m. 10, ТЕЛ. 10-24-05. КОНТО ЧЕКОВЕ П.К.О. № 27110. — РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУСЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МАШИНІ (АБО НАЙВИРАЗНІШЕ РУКОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР *Проф. д-р* ІВАН ОГІЄНКО

ПЕРЕДПЛАТА *В КРАЮ*: НА РІК 6 ЗЛ., НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ 1·60 ЗЛ. *ЗА ГРАНИЦЕЮ*: В ЕВРОПІ 8 ЗЛ., ПОЗА ЕВРОПОЮ 2 ДОЛ. РІЧНО. ДЛЯ ЧЕХІЇ, АВСТРІЇ Й МАДЯР ПЕРЕДПЛАТА КРАЙОВА. — ЦІНА ПРИМІРНИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 65 ГР.

РІК VI. **ЖОВКВА, ВЕРЕСЕНЬ 1938 РОКУ** **ЧИСЛО 10 (70)**

Коли охрищено Україну.

Християнство дуже рано й поволі ширилося по Україні, як показав я в своїй праці: „Початки християнства серед українського народу“, 1925 р., аж поки не досягло величного акту, — офіційного охрищення киян. На цьому місці цікавлять нас тільки дві питанні: коли охристився сам князь Володимир, і коли відбулося офіційне охрищення киян?

Літописне оповідання відносить охрищення самого Володимира на 988-й рік. Але чернець Яків пише, що „по святомъ крещении поживе блаженный князь Володимеръ 28 лѣтъ... на третье лѣто Корсунь городъ взя“, а це вже свідчить, що Володимир охристився в 987-м році, бо Корсунь він узяв року 989-го, як свідчать і грецькі джерела. Преп. Нестір у своїм „Чтении о житии Бориса и Глѣба“ XI-го віку так само твердить, що Володимир охристився в 6495 році, цебто в році 987-м від Різдва Христового. Цей 987-й рік тепер і прийнятий в науці, як рік охрищення Володимира.

Літописець роком охрищення киян уважає 988-й рік, але цього року прийняти ніяк не можна. Грецькі джерела свідчать, що Володимир узяв Корсунь у 989 році; Корсунь був грецький, і вже грекам краще знати, коли їхнє місто було взяте. Похід на Корсунь розпочався весною 989-го року, осада міста тяглася шість місяців. По підбитті Корсуня Володимир мав дуже багато різної роботи, так що охрищення киян могло відбутися десь уже найскоріше року 990-го, влітку, бо народ — як каже літописець — стояв по шию в воді, а в холодну воду по шию народ навряд чи поліз би навіть і з наказу хоч би й князя.

Ось через це в науці давно вже защепилось, що Україну охрищено в 990-м році, а літописне оповідання — це пізніша некритична вставка (див. Є. Голубинський: Історія Русской Церкви, т. I ч. 1, вид. 2, 1901 р.). Докладно оповідаю про це в своїй праці 1925 р.: „Хрищення українського народу“, ст. 1 — 71.

Іван Огієнко.

Кілька уваг до сучасної часописної мови по цей бік кордону.

Критерієм-мірилом кожночасного стану часописної мовної справи[1] — так само й белетристичної справи — не є, як цього хоче в літературнім питанні *м. р.*[2]: суб'єк-

[1] Виходимо з засновку, що нашу мову, усну й писану, ми самі (не чужі!) завжди контролю-

[2] Михайло Рудницький; чит. баламутну філософію вступних розділів у його книжці „Від Мир-

ґивізм, кожночасний химерний смак, чи індивідуальний „несмак“ критиків (пор. Бєлінскій-Шевченко!), і не тільки станрівень чужих, далеких, по-своєму розвинених літератур (франц., еспан., італ., англ. etc.), а в ним — за логічними й психологічними законами, що керують усім живим, — можливий об'єктивізм, що лежить у порівнянні до попереднього стану, в ствердженні поступу чи відсталости (об'єктивізм), в конфронтації з потребами й вимогами часу й громадянства (об'єктивізм), у справдженні кореляції з вимогами розвитку мови, з вимогами естетики й етики, що їх нема ані сто, ані десять ув однієї суспільності, а й двох не може бути.

Це нічого не доводить, що один твір одному подобається, іншому не подобається. Якщо він має свою високу вартість об'єктивну (напр. Пісня про Ігорів похід, Кобзар — і Золотий гомін, Дума про трьох вітрів, чи Арфами; Іліяда-Одисея — і Діонісійсько-елевсінська пісня; Aeneis — і Eheu, fugaces, Postume-Postume; Фавст, Пісня про Нібелунгів — і Лісовий цар; Пісня про Роланда — і Марсельєза; Пан Тадеуш — і Smutno mi, Boże...), все одно буде признаний архитвором-шедевром літератури.

І такий твір не конче мусить відтворювати ідеї всіх, не конче буде займатись чужими людьми та діями, він може співати тільки про своїх, про дії й переживання народні або й особисті. Тільки дві речі необхідні. Необхідна думка (ідея), що промовляла б до душі (розуму), і необхідна форма естетична, що промовляла б до серця (чуття) читача. Що досконаліш і сильніш одна й друга промовлятимуть, то більш буде подобатися твір, то більшу й тривкішу здобуватиме собі славу.

Крітерієм мовного (й іншого) стану нашої преси по цей бік буде теж порівняння: а) до попереднього стану, і ствердження поступу, чи брак його і б) до найкращих, з мовного боку зразкових прикладів наддніпрянського друкованого слова.

В останньому часі з радістю треба ствердити загальне зусилля плекати й шанувати свою мову, треба ствердити й поступ у напрямку піднесення мовного рівня української преси й видань по цей бік кордону. Кілька видавництв ідуть у проводі, інші виструнчуються, щоб дотримати кроку. Не будем тут говорити про місце „Р. Мови“, що має на цьому полі власне головне й спеціяльне завдання. З інших: зразкова мова в „Нашій Культурі“, „Дзвони“ славляться У. Самчуком і Б. І. Антоничем; „Вістник“ — Кленом-Бургардтом; „Нова Хата“ спілими споминами С. Русової; „Обрії“ — Кравчуком; „Назустріч“ — Ю. Косачем і Б. І. Антоничем; „Неділя“ вгощає своїх читачів незрівняним романом Ю. Смолича; „Новий Час“ містить запальні статті П. Сагайдачного, а „Діло“ (й „Бюлетень“) виблискує вибагливою журналістикою І. Кедрина. Інші, чимало їх, намагаються доганяти, доходити, рівняти фронт.

Ось ще донедавна дуже неприємно вражала незвичайно поширена газетна й крамнична реклама *мороженого*, або *ледів*. Тепер уже всі перейшли на своє чистоукраїнське: *морозиво*. Ось „Новий Час“ пише вже тільки: *в Україні*, „Діло“ схиляється теж до цього.

Місцями й по кращих виданнях ще трапляються неконсеквенції, хоч їх не стільки вже, що за попередніх років; тож 3-4-5 років тому поцейбічні часописи засіяні були й зарослі таким мовним

вати й регулювати повинні; бо досліджуючи, вивчаючи й удосконалюючи її в нас, ми — хочем, чи ні — до цього змушені. Хай це буде закон. Ми бачили, як — відчувши цю потребу — робили це саме наші добрі знавці по той бік кордону. Добродійний вплив їх праці сильно позначився на багатьох творах; але й викликала ця праця бурю з боку тих, що їм правильний розвиток української мови не лежав на серці, не йшов на руку. Ця праця викликала власне гострі атаки різних самородних „українознавців“, як напр. відомий нагальний спротив Н. Кагановича в статті „Проти народництва в мовознавстві“ (д. Прапор Марксизму ч. 1. за 1930 р.).

ного до Хвильового“, про яку кілька слушних слів сказав недавно Є. Ю. Пеленський в Літ.-Наук. Дод. Н. Ч. черв. 1938 р. До речі, давно вже пора запротестувати проти понижування, а то й обезцінювання вартости нашої літератури.

бур'яном, що до них і заглянути було страшно. Правда, ще й досі не всі встигли позбутися регіоналізаційного звороту *„на Україні“;* напр., див. видання Укр. Наук. Інституту в Варшаві, в-ва Укр. Вид. Інст. у Львові, в-ва Варяг, Стяг, Хортиця, „Вістник“, „Укр. Книга“, „Назустріч“ і ін. Тож то дивно (не казати б: дико) було читати напр. у бібл. оголошенні Літ.-Наук. Дод. „Н. Ч.“ ч. 7 (29.XI. 1937 р.) таке поруч: Степан Сірополко: „Історія освіти *на* Україні“ і Остап Мисевич: „Український вес. обряд *у* Бойківщині“. Чому не навпаки: *в* Україні, *на* Бойківщині? Або чому друкарня Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові не мала б зарекламувати себе поправною літературною мовою? В IV-му Українському Статистичному Річнику 1936-37 року, читаємо, що вона (друкарня) „заосмотрена в найновіші крої черенок“. Чому не: забезпечена, чи вивінувана? Чому не: разками, чи типами?

Ось іще деякі типові мовні недомагання різних сьогорічних видань. 1. У звучні й правопису. Напр.: кождий народ, кождий провідник, — зам.: кожний, „Вістн.“ кн. 4, стор. 260; панування — зам. панування, там же, ст. 261; богато завдячують — зам. багато, там же; се, сеї, ся, сю — зам. це, цієї, ця, цю, там же, стор. 260-262; моглаб, хотілиб — зам. могла б, хотіли б, там же, ст. 262; трівогу — зам. тривогу, там же (262); істнувала — зам. існувала, „Діло“ ч. 175 (15.006); втечою — зам. втечею, „Діло“, там же; моглиб — зам. могли б, там же; істновання — зам. існування, „Н. Час“ ч. 71; скорше — зам. скоріше, швидче, „Н. Хата“, ч. 13-14, в статті О. З. про Укр. Педаг. Вист. у Львові; догіднійша, догіднійше — зам. догідніша, -іше, „Н. Х.“ там же; давнійше — зам. давніше, там же; вірнійше — зам. вірніше, там же; найгарнійшій — зам. найгарнішій, там же; інтереснійша — зам. інтересніша, цікавіша, там же; богатий (поруч: багато) — зам. багатий, там же; шкіри — зам. шкури, „Діло“ ч. 175; кілько — зам. скільки, „Діло“, там же.

2. У формі й роді. Напр.: згаданої часописі — зам. згаданого часопису, „Вістн.“ 4, ст. 287; є стара пісень — зам. стара пісня, „Вістн.“ 4, ст. 305; в останньому десятилітті — зам. в ост. десятилітті, „Н. Хата“ ч. 13-14; мазурському селові — зам. маз. селу, „Діло“ ч. 175; з продажі — зам. з продажу, там же; падуть — зам. падають, там же і „Н. Час“ ч. 165 (стаття Мар-ка); втікне (пол. ucieknie) — зам. втіче, „Н. Час“ ч. 71.

3. У складні й фразеології. Напр.: ви знаєте, хто є я — зам. ви знаєте, хто я, „Вістн.“ кн. 4, ст. 263; знаю, хто є ви — зам. знаю, хто ви, там же; постать теж д. мило виджена (пол. postać b. mile widziana) — зам. бачена, там же; співчували з справою — зам. справі співчували, там же, ст. 266; що тобі до того (пол. co tobie do tego) — зам. яке твоє діло, або: не суй свого носа, там же, ст. 248; пальці віддалилися — зам. відсунув, узяв руку геть, там же, ст. 248; ми доправди не є заздрі (пол. my, do prawdy, nie jesteśmy zazdrośni) — зам.: ми, справді, не заздримо, там же, стор. 261; він нам не відзаємнится (пол. on się nam nie odwzajemni) — зам.: він нам не віддячить (орт. помилка: відвзаємниться, там же, 261; у брами сплячого міста (пол. u bram[y] śpiącego miasta) — зам. під брамою (біля воріт) сонного міста (або: міста, що спало, міста у сні), там же, ст 262; кричати на тривогу — зам. бити на сполох, там же, ст. 262; обняв команду (пол. objął dowództwo) — зам. (як і є далі): взяв у свої руки, перейняв: бо: обняв дівчину, жінку, діточок, „Н. Час“ ч. 176 (4376); при помочі видаваного ним тижневика — зам. п. п. тижневика, що його видавав, „Діло“ ч. 175; масовий процес *на* совітській Україні — зам. м. п. *у* совітській Україні, „Діло“, там же; у мандрівці по шляхах дерев — зам.: у м. по деревах, „Діло“, там же; якнебудь ще в 1935 р. уряд УССР вирішив збудувати памятник Шевченкові в Києві, то досі ще його нема... Якнебудь Канада опамяталася доволі пізно... Якнебудь Дартанян не мав найменшого уявлення... Якнебудь знаю, що це ґасконець... — це наче prima aprilis „Н. Часу“ ч. 70, чи того добродія, що

складав шпальту культурної хроніки й перекладав Трьох Мушкетерів Алєссандра (чому не: Александра?) Дюма. А може перекладач і впорядчик — дві різні особі? Тоді, хто на кого мав такий сильний мовознавчий вплив? Доречі, польське jakkolwiek не перекладаємо словом „якнебудь", тільки допустовим: хоч. Друкарня Наук. Т-ва ім. Шевченка заосмотрена в найновіші крої черенок — зам.: вивінувана найновішими разками типографії — IV. Укр. Стат. Річн. 1937; вікна затворені — зам. вікна зачинені, „Н. Час" ч. 141 (4341).

4. **У словництві-лексиці.** Нпр.: ричить — зам. реве, гуде, „Вістн." кн. 4, ст. 262; (село) остало — зам. зісталось, (за)лишилося, „Н. Час" ч. 176 (4376); Шуткова Неділя, „Літер.-Наук Дод." ч. 15 (27) до „Н. Часу" ч. 83 (4283), Пальмова Неділя, „Літер.-Наук. Дод." ч. 16 (28) до „Н. Часу" ч. 88 (4288) — зам.: Вербна Неділя; інтересних — зам. цікавих, „Н. Хата" 13-14; опять (моск.) — зам. знов(у), „Н. Час" ч. 165 в статті Т. Марітчака: „Наш Корпусний Командант"; судьбу (моск.) — зам. долю, там же; платком (моск.) — зам. хусточкою, там же; тріс — зам. луснув, репнув, прорвавсь, „Н. Час" ч. 141; у жолудку — зам. у шлунку, там же; пунських — зам. пунійських, там же; хлопака — зам. хлопець, козак; від хлопця літ. мова не творить аналогічного до: неборака, невмірака, рубака, „Нов. Час" ч. 71; хлопця — зам. хлопчище (літер. мова ще не витворила, — і не буде творити від слова „хлопець" аналогічного до: копиця, мазниця й т. п., „Н. Час" ч. 86; позискати, зискує, зиск — зам.: прихилити, здобуває, користь, „Діло" ч. 175; вскорі, скоро — зам.: в короткому часі, хутко, швидко, „Діло" ч. 175; чи ще повернеться проф. Шмідт, „Н. Час" ч. 71, — „повернутися" можна: вправо, вліво, вбік чи набік, як оце казав Тарас Бульба до своїх синів-бурсаків, оглядаючи їх з усіх боків; але звідкілясь назад додому треба: „вернутися". Наприклад: а) Я вернуся, серденько, восени, як опаде листячко з калини... (нар. пісня). Промовила: не вернуся (Шевч.: Катерина). А молодість не вернеться, не вернеться вона (нар. пісня). б) Сюди-туди повернуся (нар.). Повертається, як слон (нар.). Повернувся на другий бік, та й захріп (зап. в Луцькому, 1938).

———

В післямові хочу порушити справу надзвичайної ваги, — справу, що її треба було поставити на першому місці цих уваг, та й взагалі всюди й повсякчасно треба було б її висовувати на чоло. Це справа наших дитячих видань.

Годі тут робити доклада-реферата про важливість правильного виховання дітей, — либонь усі про це знають (див. про це „Наука про рідномовні обов'язки" І. Огієнка ст. 42), а проте дитяча (не: діточа!) література, що я її 1937 р. бачив у Львові (вид. Рідної Школи, Таранька etc), ясно доводить, що ми цим питанням цікавимося найменше, що цій справі наче чужі, що нею мало, або й зовсім не турбуємося... Пробі! Рятуйте душі наших дітей!

Не годуймо їх змалку кошлявим, кострубатим, шкідливим стовбуряччям!

Якби виправити одну з таких дитячих (не: діточих!) книжечок, треба покреслити 1/2 — 3/4 кожної сторінки, — не передаю куті меду, — це істинна правда! Змилуйтесь, це ж якесь непорозуміння!..

Годі тут зараз давати приклади (на бажання Шановних Читачів можу послужити прикладами), цьому треба було б присвятити окрему велику статтю, — я на цьому місці хочу тільки звернути (хоч спізнену) увагу громадянства на занедбану ланку нашого культурного життя. А згадаймо київські дитячі видання (напр. Лелека-здалека, Моє телятко, Півень-хвалько, Голубина пошта, Залізниця і б. ін.). — то чи не сором нам буде нашого недбальства? Якою мовою ті діти, підрісши, будуть писати в часописах? Хто їх у сьогочасній школі научить доброї літературної української мови? Чому зацікавлені видавці й видавництва не заангажують до цього діла фахових людей, знавців мови й дитячої душі? Хто за прогаяний час і всі шкоди несе відповідальність?

Луцьке в липні 1938 р. Б. Кобилянський.

Складня української мови.

Словолад.

5. Словолад прислівника.

Прислівник у реченні, як ми бачили, окреслює якість того слова, з яким він спарований (дієслова, прикметника, див. Складня II, ст. 152-153), а тому він конче препозиційний, цебто завжди перед своїм словом. У Шевченка: Може знову розкошує моя грішна мати 273, Тихо прочитаєш. Так само: Сильно рябий, Дуже опечений і т. ін.

Такий препозиційний до свого присудка словолад відомий по наших пам'ятках із найдавнішого часу. Напр. у Слові о полку Ігоровім читаємо: Ярославна плачетъ, Долго ночь меркнеть і т. ін.

Таким чином, як і'мя має свого атрибута, так само має його й дієслово (див. Складня II. 153), а словолад їх обох однаковий, — препозиційний. Єдність словоладу прикметника й прислівника знають добре й інші мови; так, у мові давньоєврейській, що знає атрибута тільки постпозиційного, так само й прислівник постпозиційний; напр. Псалом 93. 5: Свідоцтва Твої певні дуже. Цим великим наближенням функції атрибута-прикметника та дієслівного атрибута-прислівника пояснюється й те часте в нашій мові явище, що прислівник легко змінюється на прикметника й навпаки (див. ч. II Складні ст. 64-69, 137). Це зближення прислівника до прикметника дуже ясне, напр., у давньоєврейській мові; див. Вихід 28. 29: На пам'ять перед обличчям Господа завжди (tamud) = На повсякчасну пам'ять перед Господнім обличчям; 24. 3: І відповів увесь народ одного голосу (kol-echad) = одноголосно. Пор. Буття 45. 10: „І будеш близький до мене", і це саме по церк.-сл.: „Будеши близ мене". Пор. ще наше: Ходити босо — ходити босим.

Інверсія місця прислівника — дуже часта в нас, особливо в мові поетичній: Тільки гірше злидні виявляє (Л. Укр. VI. 108). Але при цій інверсії треба добре пильнувати, бо інверсія прислівника часто веде до затемнення правдивого змісту речення, як я про це говорив у Складні II. 156. У всякому разі, легко відчуваємо й просту інверсію, напр.: Він вдаряє вдумливо своєю палицею мандрівця об землю (Геземан: Утеча 23).

Коли ми навмисне підкреслюємо якогось прислівника, то цим самим ставимо його на початок речення. У Шевченка: Отак у Скутарі козаки співали 144, Начетверо розкопана розрита могила 150, Там з вітром могила в степу розмовляє 11, Отут з муштри виглядала 15.

Питайний прислівник у питайному реченні завжди на першому місці. У Шевч.: Куди ти йдеш? 11. Доки буду мучить душу? 258. А де ж дівся соловейко? 8. Де світилки з друженьками? 17. Коли ж вона прокинеться? Коли одпочити ляже? Чого вона стоїть у вас, не нами дана? Це саме бачимо й у мовах давніх — єврейській, грецькій, латинській; напр. Книга Буття: Звідкиля (meajin) ви прибули? 42. 7. Нащо нам умирати перед тобою? 47. 15. Псалом 101. 2: Коли (mataj) прийдеш до мене? Вихід: Чому ви покинули того чоловіка? 2. 20, Що то в руці твоїй? 4. 20.

Оповідне *раз* звичайно розпочинає речення, Напр. у Творах Л. Глібова читаємо: Раз вовк тихесенько підкрався 50, Раз лев пішов поживи розглядать 68.

А часом прислівника підкреслюємо тим, що ставимо його на самім кінці речення: Буду в тебе взавтра. Це дуже давній спосіб, — пор. те саме в Книзі Виходу (Šemot) 4. 6: Vajjomer Jehovah lo od — І сказав Господь йому ще.

6. Словолад у числівниках.

Коли по числівнику кількости йде родовий множини, то він завжди йде по нім: П'ять хлібів, Сім вікон. Препозиційне поставлення числівника перед своїм іменником має в нашій мові особливе значення — приблизність: Хлібів п'ять, це — Хлібів близько п'яти. Стара мова не знала цієї зміни значення при переставленні, чому могла вживати числівника перед іменником, напр. у „Об'яв-

ленні“ Івана: Имѣяше главъ седмь и роговъ десять 17. 3, або Буття 5. 32: Бѣ Ное лѣтъ пятисотъ, по нашому: Мав сім голів і десять рогів, Ной був п'ятисот літ. Такий словолад — гебраїзм у мові старослов'янській.

Словолад числівників у числівнику зложенім — від більшого до меншого, цебто — як пишемо. Напр.: Їх було сто тридцять сім. Цього порядку дотримується більшість індоевропейських мов. Цікаво, що в мові давньоеврейській звичайно буває порядок від меншого до більшого, напр. Буття 47. 9: Дні літ мешкання мого — тридцять і сотня літ, ἑκατὸν τριάκοντα, centum triginta, сто́ три́десѧть. Вихід 6. 16: А літа життя Левія: сім і тридцять і сотня літ.

Числівники порядкові — це прикметники, а тому займають у реченні місце, як прикметники.

7. *Словолад прийменників.*

Незмінні частини мови так само мають своє окреслене місце в реченні. Всі наші прийменники препозиційні; в давній нашій мові тільки *для* й *ради* були постпозиційні, це останнє часом буває таким ще й тепер: Чого ради. Із давнього *Бога дѣля* (Бога для, для Бога) повстало слово *богадільня* (шпиталь), що живе ще й тепер. Коли йменник із атрибутом, то прийменника звичайно ставимо перед атрибутом: На зеленій траві, а вдавнину прийменник часто повторювався, — міг бути і перед прикметником, і перед іменником, що бачимо й тепер у мові народній, або в мові поетичній, напр. у Піснях П. Чуб. V: По долині по широкій льон зелененький 1184, Над річкою над бистрою 357, Ой за лісом за темненьким 10 і т. ін.

Часом між прийменником і його йменням маємо кілька вставлених слів: Учня посадили *на* ближчу до вчителя й вигіднішу *лавку*. Або в „Нов. Часі“ 1932 р. ч. 190: В зв'язку зі що раз численішими зловживаннями. Але таке словосполучення затемнює зміст речення, а тому краще його оминати. Такі словосполучення часті були вдавнину: Онъ на великого князя службѣ.

8. *Словолад сполучників.*

Сполучники звичайно вживаються перед словом чи реченням, що вони їх зв'язують.

Сполучник *бо* вдавнину був тільки постпозиційний, — ставився по першім слові речення; може на це вплинуло таке саме ставлення гр. γάρ (лат. enim; навпаки, давньоевр. ki розпочинає речення в Біблії). Напр. Остром. Київ. Еванг. 1056 р.: Въстанеть бо языкъ на языкъ Мт. 24. 7. Слово о полку Ігоровім XII в: Уже бо, братие, невеселая година въстала, Жаль бо ему мила брата Всеволода... Ты бо можеши Волгу веслы роскропити.

Але постпозиційний словолад *бо* не був у нас живий, — він панував тільки в мові літературній, що йшла за грецькими зразками. Жива мова вживала, певне, тільки препозиційного *бо* (як у давньоевр. ki), що його й бачимо по пам'ятках уже з початку XV-го віку. Напр. у львівській грамоті 1412 р. читаємо: И оставили есмы Воитка при Сулимовѣ, бо Воитек дал. Акт 1456 р.: Ты бы приказалъ, ажь бы въ нашой земьли звѣру не били, бо мы въ твою отчизну не велимъ вступатися, Акти З. Р. І. 71.

В живій сучасній мові *бо* ставиться тільки на початку речення. Напр. у „Кобзарі“ читаємо: Кохайтеся, чорнобриві, та не з москалями, бо москалі чужі люди 12, Не питайте, чорнобриві, бо люди не знають 23.

Але постпозиційне *бо* так часто вживалося в давній літературній мові, що його вплив позостався аж до сьогодні: Куліш: Ч. Р.: Той бо стоїть 166. Грінч.: Під т. в.: Він бо сидів на лаві 82. М. Рильський: „Пан Тад.“: Поважна бо причина 68, Одні бо несмачні 78, В ушах бо їм стоїть 115. Але ставити *бо* аж на третім місці не можна, як це робить Н. Королева в „Предок“ 1937 р.: Дві речі бо конче вимагають 103 (треба: Дві бо речі)...

Коли в реченні два *бо*, тоді з поглядів стилістичних уживають у нас препозиційного й постпозиційного *бо*, напр. у моїм перекладі Книги Буття: Йосип купив цілу землю єгипетську для фа-

раона, *бо* єгиптяни продавали кожен поле своє, посиливсь *бо* був голод над ними 4. 20.

Сполучники *від, як, над, за* при порівнянні ставляться зараз за словом вищого ступеня. Напр. у Шевченка: Нема кращої від тебе 75, Хіба краща є за тебе 74. Часом у поетичній мові ставлять ці сполучники далі від прикметника, але така форма штучна, напр. у Л. Українки: Менелай молодшу дома знайде від Гелени VI. 202, Милішої коханки нема від озерянки VIII. 180. А вже в прозі це зовсім недопустиме, бо штучне: Може мати зовсім різні мотиви від моїх, Буреверхи 11.

Коли маємо кілька єднальних сполучників, то попереду ставимо *і* чи *й*, а на останку *та*. Напр. у моїм перекладі Кн. Виходу: І вмер Йосип, і всі браття його та ввесь оцей рід 1. 6. Коли останнє речення має характер наслідковий, тоді на самім кінці ставимо *та й*. Кн. Буття: І сіла собі навпроти, і підняла свій голос та й заплакала 21. 6. І взяв Авімелех дрібну та велику худобу, і слуг та служниць та й дав Авраамові 20. 14.

9. Словолад часток.

8. Головне значення часток — вони підсилюють, цебто збільшують, значення того слова, до якого стосуються, а тому конче ставляться тільки перед цим словом (рідше по ньому). Препозиційні частки такі: але, аби, або, аж, геть, і, й, навіть, нехай, не, ні, он, ось, ото, та, та й, таки, так і, це, чи, як і т. ін. Ось приклади з „Кобзаря“: Аж серце холоне 88, Гонта мов не чує 121, Ні слова не чуть 102, Он під дубом 4, Козаки ордою так і ходять 138, А червоним черевикам таки дам, таки дам 105, Оксану вихопив чуть живу 111. Твори Л. Глібова: Он скоро вже й води не стане 56, От троє разом запряглись 52, Та якось у сільце й попав 59. От і лягла спочить 54. Або в У. Самчука: „Волинь“ т. III: Он яром ідуть парубки 237, Аж то побачила Хведота 236, на ст. 415, За скошений овес і не згадав 237.

Перед яким словом частка стоїть, те слово вона й підкреслює; іншими словами: частка може бути тільки перед тим словом, яке вона підкреслює. Напр., частки *навіть* або *і* можна поставити перед кожним словом речення: „Я читав книжку“, — кожен раз зо зміною значення речення. В поспіху праці чи з непорозуміння часом бачимо частку в писаннях наших письменників не на своєму місці, що відразу кидається в очі своєю штучністю. Напр. у Л. Українки VIII. 242 читаємо: Наші коні *геть* у стані попеклися (а треба: *геть* попеклися). У Ул. Самчука, „Волинь“ III. 42: На Володьку Матвій *і* махнув рукою (хіба б: *і* рукою махнув).

Підкреслення слова через *і* надзвичайно давнє, широко знане вже в класичних мовах, напр. у мові грецькій та латинській.

Частка *нехай* звичайно стоїть безпосередньо перед своїм дієсловом, але часом відділюється від нього одним чиількома словами; *нехай* по дієслові дуже рідке. У Шевч.: Нехай нарікають 160, Нехай п'є — уп'ється 273, Нехай попи заспівають 37, Нехай він лютує 9, Нехай би сміялись 11.

Перечна частка *не* завжди препозиційна, цебто стоїть тільки перед тим словом, яке вона заперечує. Напр. у Шевч.: Ще треті півні не співали 1, Не русалонька блукає 1, Не китайкою покрились козацькії очі, не вимили біле личко слізоньки дівочі 2, Не на ліжко — в домовину сиротою ляже 2. Такий самий словолад бачимо по всіх давніх мовах: санскритській, д. єврейській (lo), грецькій, латинській і ін.

Ставлення *не* не на своєму місці відразу кидається нам у вічі, як штучне, напр. навіть у Шевченка: Довго таке творилося, поки *не* в Варшаві запанував над ляхами Понятовський жвавий 64 (а треба: Поки... *не* запанував).

Кілька часток — постпозиційні, цебто ставляться зараз по тому слові, до якого стосуються, напр.: же, ж, би, б, но, то і ін. Частка *же* (по приголосній) та *ж* (по голосній) підкреслюють те слово, по якому стоять напр. у М. Рильського (Пан Тадеуш): Вже ж нагулялася 133, Нехай же зна 150. Часто по приказовім

способі для збільшення сили його (гортатив): Гляди ж 134, Послухайте ж мене 145.

Частка *би, б* постпозиційна й ставиться звичайно по дієслові, де її природно-історичне місце, але вона може бути й по кожному іншому слові, що логічно підкреслюється в реченні, цебто по тому слові, що ми звертаємо на нього особлившу увагу. Так, у М. Рильського, в „Пан. Тад." читаємо: Хотіла б половить всю рибу 48, Колізія б була 56, Я рад би заплатить 50, Я б легко помирив і всі б сказали: Годі 205. В лицарство у ваше б я повірив 243 і т. ін. Або ось приклади з Творів А. Глібова: Жила б собі, співаючи, та й горя б не знала 297. Я б у пригоді став 49, І я б гуляв 68. Нехай би й заховав 71, Коли б мені крила, то я б полетіла, сказала б я 297, Яка б тут шарварка зробилась 51.

Частка *но* в бажальних реченнях завжди постпозиційна, цебто ставиться завжди тільки по своїм дієслові: Візьми *но* сокиру, Прийдіть *но* до мене й т. ін. Такий словолад цього *но* надзвичайно давній, бо так само постпозиційна така ж частка na в давньоєврейській мові: kach-na — візьми но, sim-na — поклади но. У. Самчук: Ти но мені дивись 148.

Часта частка *но* по *нехай*, напр.: Нехай *но* я розвідаю.

Замість такого гортативного *но* чи *же* в нашій живій мові й у писаннях старших письменників часто маємо *лиш* (мало знане в говорах західніх), напр. у Шевченка: Піди лиш скрипку принеси 435, А ходім лиш биться 48, Іти лиш в хату 437. Таке *лиш* — це *но, ж.*

Так само постпозиційна й частка (не сполучник) *то*, напр.: Чого то він розкричався? Та де то видане? Прийти то я прийду, але робити не робитиму. Чому то, колись то, нащо то, пощо то і т. ін. Пор. Кн. Буття 42. 28: Що то Бог нам зробив? У Шевч.: Оттака то бува мати! 139.

Є й такі частки, що завжди розпочинають речення, цебто ставляться конче на самому початку його, напр. *чи*.

Питальна частка *чи* або *хіба* в нашій мові завжди розпочинає речення. У Шевч.: Чи ми ще зійдемося знову, чи вже навіки розійшлись? 305. Хіба ти не бачиш? 164. Це саме бачимо й по деяких стародавніх мовах, напр. те саме бачимо в мові давньоєврейській, де питальна частка ha конче на початку речення, напр. Книга Буття: Чи не говорив я вам? 42. 22, Чи ще батько мій живий? 45. 3. Псал. 85. 6: Чи навіки Ти гніватись будеш на нас?

10. Словолад вигуків.

Як я розповідав у II-ій частині цієї Складні, ст. 184-185, вигуки та вигукові прислівники ніколи не паруються ні з жодним членом речення, а через те вони стоять поза реченням, а їхній звичайний словолад — на самім початку речення. Напр. у Шевченка: О, думи мої! 329. Ух, ух! Солом'яний дух! 3. Цур же йому! 22. Ой, не шуми луже! 41. Ні, не дави, туманочку! 228. Ні, вже не вернуся! 39. Ні, вже не поможе! 6. Така сама частка lo розпочинає речення в давньоєврейській мові, напр. Книга Буття 42. 12: Ні, ви прийшли підглянути. Ще приклади. Глібів: Ні, в гості вовк не забіжить 49. У. Самчук: Волинь: Ну, й після цього пішло 148, Ет, я зроблю, як хочу 148.

Вигуки-слова прокльону чи лайки звичайно розпочинають речення. У Шевч.: Бодай його не кидала лихая година 29, Цур же йому 168. Ном. 3263: Щоб тебе у жито головою! Твори Л. Глібова: Бодай би той добра не знав! 53. Бодай би вже й не жить! 52.

Кличні слова, хоч і входять у склад речення (див. II. 166-174), але не в'яжуться з ним міцно, а тому можуть займати в реченні потрійне місце: на початку його, в середині й на кінці. Напр. у „Кобзарі" читаємо: Думи мої, думи мої, лихо мені з вами! 50. Добре тобі, брате! 53. Тоді, хвиле, неси з милим! 7. Цікаво, що такий самий вільний словолад кличного слова знаходимо вже в давньоєврейській мові, на що багато прикладів дає нам Псалтир (Tehillim).

11. Ясність мови від словоладу.

Від порушення правил словоладу завжди сильно терпить ясність мови,

а тому на закінчення спинюся тут і над цим питанням.

Ясність писáння — це дуже важлива вимога від кожного, хто пише. Звичайно всіма силами дбають писати чи говорити так, щоб читач чи слухач докладно зрозумів усе, що хочемо сказати, і щоб зрозумів так, як ми розуміємо те, що пишемо чи говоримо.

Ясність мови залежить головно від двох умовин: а) від ясности й простоти нашого дýмання, і б) від граматичної правильности будови наших речень, — від словоладу. Треба завжди пильнувати висловлювати свої думки якнайпростіш, — щоб усе було ясне, щоб написане можна було легко розуміти без більшого напруження думки.

Щоб мова наша була ясна, пильнують не вживати занадто довгих речень і не накопичувати без потреби пояснювальних речень коло основного. Треба завжди пам'ятати, що підрядно-зложене речення (гіпотакса), особливо з декількома пояснювальними, завжди трудне до зрозуміння; речення рівнорядно-зложене (паратакса) далеко ясніше. Взагалі ж українська мова з самого духу свого кохається в реченнях рівнорядно-зложених (бо вона — мова паратактична), й помітно оминає речення підрядно-зложені (мова гіпотактична, напр. старогрецька, російська й т. ін.), про що розповідаю докладно далі.

Будуючи речення, треба завжди уважати, щоб воно конче було я с н е, цебто, щоб воно докладно передавало нашу думку, щоб воно її не скривлювало. Прогріхи супроти граматичної ясности мови найчастіш виникають від невідповідного вжиття займенників, а тому требе найпильніше дбати, щоб займенник стосувався й на письмі до того саме йменника, до якого треба. Найчастіші прогріхи такі:

1. Займенник у реченні стосується тільки до останнього, до себе узгодженого найближчого йменника; порушення цього правила веде до плутанини й неясности мови. Напр. у „Волині“ Уласа Самчука I 96 читаємо: „Мати складала на грудях руки та билась кулаком по них“. По чому билась мати кулаком? Граматично займенник *них* стосується тільки до найближчого йменника *руки* цебто, ніби „билась кулаком по руках“, а це нісенітниця, бо молячись б'ються кулаком у груди. Отже, треба так писати: „Мати складала руки на грудях та билась кулаком по них“.

Може бути й змислове чи л о г і ч н е у з г і д н е н н я займенника зо своїм йменником, цебто таке, коли це узгіднення занадто ясне й коли про узгіднення граматичне не думають. Але таке л о г і ч н е у з г і д н е н н я займенника зо своїм іменником допускається тільки в крайніх випадках, та й тут варто пояснити його в дужках. Напр. П. Куліш у своїм перекладі Євангелії за Лукою 24. 50 пише про учнів Ісусових: „І вивів їх геть аж до Віфанії, і, знявши *руки* свої, благословив *їх*“. Так перекладають це місце всі перекладчики: тут узгіднення логічне: *їх* — усім ясно, що учнів, а не граматичне *руки*. Логічне узгіднення ліпше таки оминати; коли ж не оминаємо, конче пояснюємо в дужках: „...благословив їх (учнів)“.

Ось іще приклади логічного узгіднення (взагалі частого в Євангелії, за духом грецької мови) з того ж перекладу П. Куліша в Євангелії Івана. 2. 6-7: „Стояло ж там шість кам'яних в о д н и к і в..., рече їм Ісус“ (звичайно, Ісус говорив до слуг, а не до посудин). 21. 11: „Уліз же Симон Петро та й витяг невід на землю, повен риби великої... Рече їм Ісус“ (до учнів, а не до риби). Д-р Яр. Левицький перекладає Ів. 19. 5: „І вийшов Ісус у терновім вінці і багряній одежі. І сказав їм: Се чоловік“ (а говорив не Ісус, а Пилат).

2. В побічнім реченні замість *який*, *якого*, *якому* й т. д. звичайно вживаємо живої форми: *що, що його, що йому* і т. д. Треба пильнувати, щоб тут не вийшло неясности. Напр. М. Коцюбинський у казці „Хо“ пише: „І чого жахаються? Діда Хо, *що* світ прозвав страхом? А дід цілком і не страшний“. Тут для нас неясне це *що*: чи це *що він*, чи *що його;* з дальшого бачимо, що треба було написати *що його*: Діда Хо, що його світ прозвав страхом.

3. Пояснювальне беззв'язкове речен-

ня в реченні підрядно-зложенім може розпочинатися дієприслівником тільки тоді, коли воно має той сам підмет, що й речення основне. Треба дуже пильнувати за цим, пишучи, бо вживання дієприслівникових речень при різних підметах веде до граматичної неясности мови. Напр. у Квітки-Основ'яненка („Маруся") читаємо: „Побачивши тебе учора, світ мені повернувся". При різних підметах уживають речень тільки зв'язкових: Як я побачив тебе вчора, то світ мені повернувся. А то граматично виходить, ніби *світ* побачив і повернувся, тоді як направду побачив *я*.

Ця недокладність супроти ясности мови нерідка в наших письменників, бо вдавнину вона не вважалася за помилку. Ось іще приклади, коли пояснювальне реч. розпочинається дієприслівником, хоч має інший, ніж у основнім реченні підмет: Як стривожилось його *серце* тепер, *зобачивши* високу Лаврську дзвіницю (Ів. Нечуй-Левицький). Здалека *дивлячись*, навіть *місто* не здавалось мені ділом людських рук (Леся Українка). Чимало старі люди такого розказують, так що, *наслухавшись*, цілу ніч *дрижаки* спати не дадуть („Конотопська відьма" Квітки-Основ'яненка). *Покидаючи* вас, *серце* моє неначе ріжеться ножем (Квітка). *Показавши* княжий знак, *сторожа* пропустила їх (бояр) у місто (І. Филипчак: „Будівничий держави"). Докладніше про це подаю далі.

4. Дуже пильнуйте, коли треба вжити *свого*, а коли *його*. Напр. Ів. Филипчак ув оповіданні „Іванко Берладник" (1936 р. ст. 37) пише: „Великий князь признав, що Ярослав далеко спритніший за *його* батька". Туг мова про батька Ярославового, а не великого князя, а тому треба вжити *свого*.

5. Часом пропуск потрібного слова сильно затемнює зміст речення. Напр. у „Вічне полум'я" О. Ржепецької 1936 р. на ст. 73 читаємо: „Марфа й Марія прикрашували барвінком блискучі голівки та кашкета Юрка", — опущення слова *свої* перед *блискучі* накидає думку, ніби *голівки* були Юркові.

6. Правильний словолад — душа ясности мови. Ось тому треба пильнувати конче дотримуватись усіх правил словоладу, цебто, щоб кожне слово в реченні було на своєму місці. Не забуваймо, що інверсія, цебто відступлення від правил словоладу, дозволяється тільки тоді, коли вона не затемнює нашої мови. Проти цього сильно грішать деякі поети. Так. Св. Гординський у своєму перекладі Пісні про Ігорів похід написав так. „То торкаються Бояна віщі пальці струн живучих". За правилами словоладу це треба сказати тільки так: „То віщі пальці Бояна торкаються струн живучих", або з малою інверсією: „То Бояна віщі пальці струн торкаються живучих". Словолад же автора зовсім темний і провадить до розуміння, ніби „пальці струн живучих торкаються Бояна", а це — нісенітниця.

Взагалі, кожний член речення мусить стояти тільки на своєму місці. Один наш учений і письменник написав так: „Легенда про церкву, яка запалася після упадку козаччини під землю". Граматично виходить, ніби „козаччина впала під землю", тоді як автор, звичайно, хотів сказати: „Легенда про церкву, що запалася під землю після упадку козаччини". Другий письменник пише: „Ходив руками, наче довжелезними веслами розмахуючи", а треба: „Ходив, розмахуючи руками, наче довжелезними веслами". А то виходить, ніби хтось ходив руками.

Іван Огієнко.

Старослов'янська азбука та мова.

Проф. д-р Іван Огієнко видав біжучого року вельми цінну книжку за заголовком: „Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян", що в ній на 291 сторінках великого розміру докладно розповів, як саме з'явилася слов'янська азбука та перша слов'янська літературна мова. Автор, як славіст-спеціяліст, використав й обговорив усі дотеперішні праці вчених славістів, висловлюючи при тому свої власні погляди та здогади. Висліди праці проф. Огієнка для нас

такі важливі та цікаві, що треба, щоб із ними познайомились найширші круги нашого громадянства, а що може не для всіх приступний згаданий твір як з огляду на ціну[1], так і на багатство зібраного в ньому матеріялу, наукових теорій і складних питань, коротенько подаю в цій статті найважніші речі за порядком подій, пильнуючи бути щонайбільш зрозумілим. Хто хоче докладніше про все це знати, — звернеться до самої праці проф. І. Огієнка.

Слов'янські книги вперше прийшли до України з Болгарії головно разом з християнською вірою після хрищення України 990 р. (не 988 р!). До тієї пори мали українці якусь свою власну азбуку, а також уживали грецької, але яке воно було, не знаємо. Про стародавнє українське письмо згадує вже арабський письменник X віку, Ібн-ель-Недим, у своїм творі з року 987. Він пише, що одна людина, яка заслуговує на віру, розповідала йому, що цар гори Кабк (на Кавказі) послав її раз до царя русів, і там вона переконалась, що руси мають своє власне письмо, що його вирізують на дереві. Людина ця навіть показувала йому привезений з країни русів кусок білого дерева з якимись значками. Ібн-ель-Недим подає двічі подобу тих знаків. Їх досі ніхто не прослідив і не відчитав.

З життєпису Костянтина († 869 р.) з X віку, розділ 8, довідуємось знову, що св. Костянтин, званий у чернецтві Кирилом, прибувши, по дорозі до хозар, до Херсонесу (або Корсунь, місто на південному березі півострова Криму), „Обрѣте тоу Євангеліє и Псалтирь, роусьскыми письмены писано, и чловѣка обрѣтъ, глаголюща тою бесѣдою, и бесѣдовавъ съ нимъ, и силу рѣчи приимъ, своєй бесѣдѣ прикладая различьная письмена гласьная и съгласьная, и, къ Богоу молитвоу творя, въскорѣ нача чести и съказати. И мънози ся ємоу дивляхоу, Бога хваляще". Свідоцтво це має для нас велике значення, бо воно встановлює, що українці вже за життя того апостола слов'ян (помер 869 року) мали Євангелію та Псалтиря в своїй рідній мові, а разом із тим — своє власне письмо. Св. Кирило тими перекладами сильно зацікавився та навчився їх мови.

Усе це, само собою, з умовою, що слово „роуськый" треба розуміти як „український". Із всього виходить, що годі йнакше пояснювати те місце; тому проф. Огієнко та інші вчені приймають, що були це незнані нам ближче переклади на живу мову наддніпрянських слов'ян, цебто українців.

Від давнини маємо дві азбуки, вживані слов'янами: глаголицьку та кирилівську. Учені довго диспутували, хто їх вигадав і котра з них старша. Вкінці переміг погляд, що старшу, глаголицьку, зложив чи впорядкував св. Кирило десь коло 862 р., а пізнішу, кирилицю, на основі грецького письма один з учнів св. Кирила та Методія.

Можна говорити, звичайно тільки про впорядкування якої небудь азбуки, отже й глаголиці, бо, як виказала історія повстання всіх знаних нам азбук, вони творилися збірною працею багатьох поколінь, а заслуга одиниць — тільки в викінченні та устійненні цілости їх.

Питання, де шукати джерела́ глаголиці, досі не розв'язане. Глаголиця дуже штудерна; повно в ній коліщат усякої форми, трикутників, простокутників і простих у найрізноманітніших укладах з питомими їй додатками та прикрасами. Найдовше трималась думка, що глаголиця походить від грецького мінускульного письма. Греки мали три формі письма: уставну чи унціяльну, вживану в поважних, церковних цілях, скорописну чи курсивну для буденних потреб і мінускульну, зроджену з бажання писати швидко, але читко. Різниця між мінускулом та глаголицею надто велика, щоб, за малими вийнятками, можна прийняти їх обопільну залежність. Просто накидується здогад, що св. Кирило використав українське письмо, що з ним познайомився був у Корсуні, до впорядкування слов'янської азбуки. Остання має букви, запозичені зо сходу, від жидів, як *к*, *ш*, *ц*. Вони легко могли через сусідніх зжидоватілих хозар дістатись до України.

---

[1] 8 зл., але для передплатників РМ — 3·50 зл.

Знак *щ* непотрібний у мові полудневих слов'ян, особливо болгар. Старослов'янська мова, як полудневo-болгарська, знає тільки *шт*. Зате *щ*, тобто *шч* мусіло бути в українській абетці, що вкупі з іншим доводами промовляє за те, що глаголиця чисто або в значній часті — українська. Згодом на наших землях глаголицю виперло уставне грецьке письмо, прозване помилково кирилицею в пам'ять заслуг св. Кирила. Глаголицю досі вживають по церквах тільки в Істрії, прибережній Хорватії, Далматії та сусідніх островах.

Приладнання грецького уставу до слов'янської мови мало місце не довго після смерти слов'янських апостолів. Найімовірніше зробив це їх учень св. Климент, єпископ Охридський, що помер 916 р.

Дальше важливе питання, — якою саме слов'янською мовою послуговувались св. брати Кирило та Методій при своїх перекладах св. Письма? Ця мова, як відомо, згодом стала загальною літературною мовою східніх і полудневих слов'ян на довгі віки. І в цім питанні напочатку теж не було однозгідности поміж ученими. Повставали різні теорії; кожна з них мала за собою якісь історичні та мовні докази, своїх завзятих оборонців і противників. Найгірше, що крім підстав чисто наукових мали тут чимале значення потайні честолюбні побажання представників найбільш зацікавлених народів.

Головні теорії про повстання старослов'янської мови такі: сербська, панонська (словінська), моравська та болгарська. Спочатку дуже перешкоджувало правильно розв'язати це питання слабке знання болгарської мови, що її славісти вважали тоді за сербську. Коли ж ту перешкоду усунули, то здобули такі сильні докази правдивости болгарської теорії, що вона вкінці перемогла свої суперниці. Тоді вияснилось, чому в старослов'янській мові *ѣ* вимовляли як *я*. Так і досі вимовляють цього звука рупалани чи рупці з південної Фракії та східньої Македонії в окрузі Солуня, по-грецьки Салонікі, міста, положеного на побережжі Егейського моря. Послідовно глаголиця на *ѣ* та *я* має тільки одну букву.

Подібно тільки в болгарській мові існує найбільше старослов'янських слів, напр.: слово аз, відома старослов'янська назва букви *а*, цебто *я*. А втім, на користь болгар свідчить проре́чисто обставина, що слов'янські апостоли походили з Солуня та добре знали тільки та́мошню македонську говірку болгарської мови.

Найдавнішим та найдостовірнішим джерело́м нашого знання про слов'янське письмеництво вдавнину являється твір за заг. „Оповідання про письмена" болгарського ченця Хороброго з X-го віку. Ближчих відомостей про нього не маємо. З деяких місць його твору можна здогадуватись, що він жив у полудневій Болгарії та писав в обороні слов'янських богослужбових книг перед грецькою сектою т. зв. триязичників, що стояла на тому, що Слово Боже вільно читати тільки трьома мовами: по-жидівськи, грецьки та латинськи, бо тільки тими мовами зготовили написи над розп'ятим Христом. Мабуть за його відвагу у тій боротьбі назвали незнаного автора Хоробрим.

Кирило та Методій були греки. Уродились і виховувались у Солуні, де жили греки всуміш зо слов'янами. Старший Кирило, перше професор у Царгороді, згодом укупі з братом віддався ввесь службі Божій. Обидва вони поставили собі за ціль життя ширити Христову віру поміж слов'янськими народами. Водноraз з цим захопились ідеєю перекласти святі книги на слов'янську мову, бо зрозуміли, що тільки за допомогою рідного слова їх місіонерська праця ввінчаєтьси повною удачею. Цю ідею здійсняли вони впродовж цілого свого трудящого життя, починаючи від упорядкування слов'янського письма, званого глаголицею.

Зразу трудились св. брати між хозарами, в роках 860-862. Цей фінсько-турецький народ, що жив над долішньою Волгою в сусідстві України, цікавий тим, що одинокий в історії прийняв жидівську віру. Слов'янські апостоли певно не обмежились тільки хозарською землею, бо сліди їх праці помітні й у Наддніпрянщині. Дослідники схильні прийняти, що хозарська місія насправді була

слов'янська, тим більше, що йшло про навернення на християнство в першу чергу слов'ян.

Коли солунські браття були в Болгарії, прийшли посли від велико-моравського князя Ростислава до грецького царя Михайла з проханням прислати йому християнських місіонерів-учителів. Цар призначив до цього наших братів, і на Моравію припадає найбільша частина їхньої діяльности. Там продовжували вони перекладати св. Письмо, й тому в старослов'янській мові стрічаємо багато моравізмів. При нагоді пробували в сусідній, теж слов'янській, Паннонській (словінській) державі, гостюючи у тамошнього князя Коцела.

У 867 р. папа Адріян V. поблагословив слов'янське богослуження та працю св. Кирила й Методія. Незабаром після того перший помер в Римі (869 р.), а другий іще цілих 16 літ, правда, не без перешкод, сповняв обов'язки архиєпископа в Моравії.

Десь коло 870 року на приказ зальцбурського архиєпископа Адальвіна, Методія схопили та зачинили в суворій манастирській в'язниці, де той перемучився півчварта року за свою ідею молитися рідною мовою... А навіть 189 літ пізніше, на Сплітському соборі 1059 р., за папи Олександра II, названо св. Методія єретиком, а слов'янську азбуку — готською, цебто аріянською...

Велика була заслуга обох слов'янських учителів — в швидкому поширенні між слов'янами Христової віри та більшої культури, бо завдяки спільному писанню та спільній літературній мові приходило до частих культурних взаємин між народами, що з них користали.

З другого боку годі замовчати, що старослов'янська мова, з бігом часу трохи наблизившись до місцевої, сильно закорінювалась, і тим ставала на перешкоді розвоєві власної мови. Виробилось на довгі літа переконання, буцім то літературною мовою може бути тільки старослов'янська, а коли врешті зрозуміли потребу рідної, до неї підсвідомо вдирались усіма шляхами слова та питоменності старослов'янщини, що панувала неподільно в слов'ян до половини XVIII-го століття.

Щось зовсім інше бачимо у народів, що були підо впливом латинської культури. Тут велика різниця між рідною та церковною (латинською) мовою, що її простий люд зовсім не розумів, викликала дуже рано потребу вживати народньої мови перше усно, а згодом і в письмі.

У нас, навпаки, подібність обох мов зменшувала потребу писати по-своєму.

Бучач. Ярослав Марків.

Наворотні дієслова типу: »ломати, прощати, топати« в світлі будови української мови.

Спроба морфологічної інтерпретації на основі структури українського дієслова.

Сучасна всеукраїнська мова (літературна й говори) на цілому своєму мовному просторі знає дві звукові відміни наворотних дієслів типу: ломати... Стрічаються твори з корінним голосним *-о-*, нпр. мовляти, прощати, догоджати... побіч уже рідших форм з корінним голосним *-а-*, нпр.: помагати, мачати, краяти...

Якщо йде про сучасне географічне поширення цих двох, різних щодо корінних голосних, типів наворотних формацій, то належить загально ствердити, що сучасна українська літературна мова та східньоукраїнські говори знають наші дієслівні твори здебільша з корінним голосним *-о-*, зате західньоукраїнські говори мають переважно корінне *-а-*. У західньоукраїнських говорах стрічаються не тільки такі загальноукраїнські форми, як: змагати, краяти, мачати.., але й теж: догаджати, пращати, промавляти, перешкаджати... Не будемо тут наводити повного й вичерпного перегляду того роду форм, бо це не є наше завдання. Ми тут тільки ці мовні факти констатуємо, та постараємося по змозі вияснити їх генезу.

Якщо йде про наворотні формації типу: -змагати, оперті на виміні корінного голосного *-а-*, як кореляції до

свого одноразового відповідника з -*о*- в корені, то зо становища історично-фонетичного розвою української мови, опираючись на письменних пам'ятках, можна ствердити, що давно цілий запас цього роду ітеративів мав т. зв. зітеративізовану корінну голосну в постаті -*а*-, як вимінну кореляцію до голосної -*о*- у відповідних творах дієслів одноразових.

Тільки згодом з XIV-XV вв. стрічаються щораз то більше наші твори з голосним -*о*-. Сам процес та його тенденція розвоєва зарисувалась у мовній творчості вже трохи раніше, поки вспіла відбитися в пам'ятках. З уваги на такий стан історичного розвою дієслів типу: -магати... на українському грунті, можна нам зробити такий теоретичний висновок. Був час, коли всі того роду наворотні формації без вийнятку мали в корені -*а*-, і тільки пізніше, на переломі XIII-XIV вв., наспіло певного роду морфологічно-словотворне вирівняння в напрямі творів основних. Завданням наших наступних розважань буде — спроба вияснити цей процес, а головно постараємося підкреслити ті чинники, що те явище спричинили.

Дотеперішні досліди з обсягу україністики питання генези тієї зміни зовсім не рушали. Звичайно обмежувались тільки до зіставлення поодиноких прикладів, не входячи ближче й глибше в саму суть причини цього все таки досить знаменного явища української мови.

Як ми вже згадали, то українська мова, подібно теж як і інші слов'янські мови, в зарані своєї історії знала одідичені з праслов'янської доби дієслова нашого типу тільки й виключно з корінним голосним -*а*-. Тимто, як бачимо, був час, коли того роду деривації (утворення) були в свідомості мовній дуже живі й творчі. Тільки з бігом часу наступило вирівняння корінного голосного -*а*- з творами основними. При тому для повного образу морфологічно-словотворної будови тих творів мусимо ще підмітити, що тут побіч виміни корінних голосних маємо в того рода формаціях приросток в постаті -*а*-, у відношенні до відповідних їм і етимологічно споріднених творів основних з одноразовим значенням (є це твори з внутрішньо-зовнішніми формантами). Крім цього маємо теж іще формації наворотних дієслів, що мали в корені первісні довгі голосні й творились тільки за допомогою самого приростка -*а*- (пад-а-ти: пас-ти...)

Отож, як бачимо, формації типу: -магати... і типу: падати зв'язані з собою не тільки значенево, але й теж посвоячені морфологічно-словотворними елементами.

Семантична тотожність як творів типу „магати", так і формацій в роді „падати", опираються на тому, що як одні, так і другі означають наворотну проявність, морфологічно-словотворна лучба й посвоячення виявляється в однородному наросткові. Ця семантично-словотворна близкість лучила їх ув одну громаду дієслів та й тим саме промощувала дорогу до сильної асоціяції тих творів не тільки значенево, але теж формально. Проте питання заміни (а не зміни) давніх формацій типу: -тапати... в напрямі до -топати... належало б розглянути, аналізувати, досліджувати й вияснити в площині загальної й до певного ступеня спільної семантично-формальної будови на тлі творів основних, як їх семантично-формальних корелянтів-відповідників.

Якщо брати під увагу наворотні формації як цілість, то виходить, що найбільш поширеним і заразом найбільш загально-творчим словотворним елементом був формант типу -*а*- в формі простій -*а*- (пад-а-ти) або в постаті трохи зложеній-поширеній в постаті: -*ва*- (да-ва-ти...), -*ува*- (куп-ува-ти...). Це значить, що ці -*а*- форманти, як найбільш поширені й майже панівні серед словотворних творил ув обсягу цілої системи наворотних дієсловів, були найбільш прикметні, творили сильну формально-граматичну прикмету й, як такі, були найсильніше „наітеративізовані" в почутті мовної свідомості та мали вплив на мовну творчість. А проте почуття кореляції корінних голосних -*о*-: -*а*-, як формально-словотворного виразника значеневої одноразово-наворотної проявности, що виступало в досить

обмеженому лексикальному обсягу, поволі затрачувало свою первісну значенево-видову функцію в користь елементів афіксаційних.

І так, напрям формально-значеневого розвою ітеративних творів пішов тим шляхом, що виміна голосних *-о-:-а-*, позбавлена своєї значенево-ітеративної функції й вартости, як така, почала заникати. Мовне почуття, а за ним і мовна творчість, пішло по лінії тієї засади, — що формальний елемент-виразник певних значеневих нюансів зберігається так довго, як довго сповняє свою значеневу функцію, як довго має своє семантичне узасаднення, з хвилиною, коли затрачує ту функційну вартість, сам, як непотріб, гине[1].

Наша мовна творчість неначе б то обмежилась до одного виразника формального по думці тієї засади, що на означення певного диференціяційного значення вистачає вповні один формально-язиковий елемент. Для нашої словотворної діяльности був у даному випадку вповні вистачальний один репрезентант семантично-видового значення, що зараз перейняв на себе повну семантичну функцію наворотности означеного прояву.

Коротко кажучи, на тлі прикладів, при відповідні дієслів типу: пад-а-ти : пас-ти заходить такий формально-словотворний стосунок : зеро - приростків : приросток *-а-*, (— : *-а-*) і цей стосунок, ту виміну, як найбагатшу, перенесено дорогою зміни деривації й до таких творів як: ломати... (на місце давнішого лам-а-ти). Аритметична схема нашого явища в постаті пропорції так виглядала б: пас-ти : пад-а-ти - ломити : лом-а-ти. Коли обидві формі дієслів у першій частині пропорції різняться одиноко формальним приростком *-а-*, то для однородности структуральної будови формації наворотних дієслів цього типу маємо те саме відношення у другій частині пропорції. Отож, як випливає з наших дотеперішних дослідів і вияснень, то субституція форм типу „топати“ на місці давнішого „тапати“ не є явище фонетичне. Бо ж українська мова не знає на протязі своєї історії такого закону, на основі якого звук *а* $\geq$ *о*. Проте наше явище, спричинене чинниками позазвуковими, що спирається на зміні деривації, в творенні наших ітеративів, треба зачислити до явищ морфологічної натури.

Справді, стрічаються ще й сьогодні такі форми, як -магати.., що зберігають давню постать вокалізму. Дуже можливо, що це сталось з приводу затрати почуття етимологічного споріднення між формами основними й похідними того типу. До розриву цього зв'язку міг до певної міри причинитись факт зміни самого реального значення слова (нпр. „мог-ти“ означає можність до чогось, „магати“ вже означає саму чинність.

Якщо так дивитися на розвій наших ітеративних формацій, то наші думки коротко можна з'ясувати так:

1. Українська мова на протязі своєї історії, а в деяких випадках ще й тепер, знала твори типу „ломати“ побіч давніших форм типу „ламати“.

2. Ітеративи з корінним голосним *-а-* виступають головно (поза малими виїмками в мові літературній і сх.-укр. говорах) в зах.-українських говорах.

3. Поява нових творів типу: „топати“... замість давнього „тапати“... наступила з приводу пересуву значеневої функції наворотности з давньої кореляції корінних голосних *(-о- : -а-)* на елемент приростковий, що згодом став одиноким і вповні вистачальним формальним виразником наворотности.

4. З під цього процесу пересуву виабстраговано тільки ті твори, що затратили свій живий зв'язок з творами основними з приводу переміни реального значення дієслова, чи з причин наразі укритих.

Львів. І. Ковалик.

[1] Пор. J. Łoś: Z życia wyrazów staropolskich, st. 31.

Поширюйте „Рідну Мову“ серед своїх знайомих!

Непорозуміння в перекладах Святого Письма.

VIII.

Розкажу йще про одну помилку, але вже зовсім іншого характеру, — помилку від незнання... грецької граматики. В грецькій мові (як і в мові давньоєврейській) назви міст — тільки жіночого роду. Цікаво, що цього правила не знає... старослов'янський перекладач. Об'явлення св. Івана 18. 2-10 говорить про Вавилон (в гр. мові жіночого роду): „царіє земстіи съ нею... от силы єя... изыдите из нея... язвъ єя... грѣси єя... неправды єя" і т. д., — за грецьким текстом, де Вавилон жін. роду, говориться скрізь: вона, її, їй, нею і т. д., замість: він, його, йому, ним. Помилка вийшла через те, що перекладач не знав, що в грецькій мові назви міст — жіночого роду!

Але вже зовсім недопустима річ, що російський переклад Апокаліпсиса зовсім не помітив цієї помилки! Але він помітив, що церк.-слов. текст говорить про щось жін. роду, та не знав, у чім справа. Щоб вийти з цієї темноти, св. Синод не знайшов нічого ліпшого, як додав у вірші 2 „отсебятину": слово „блудница" по Вавилон, а саме: „Палъ, палъ Вавилонъ, великая *блудница...*" (а треба: Вавилон великий, Βαβυλὼν ἡ μεγάλη). Тому далі всі „она, ее, ей, нею" стосувалися вже ніби логічно до блудниці, а не до Вавилону, як це в тексті грецькім. Український переклад П. Куліша дослівно все це повторив, бо Куліш перекладав — головно з мови російської.

Дивно, що о. Д-р Яр. Левицький повторює цю саму помилку в своїм „Св. Письмі" 1921 р. на ст. 708: він скрізь дає про Вавилон: її, з нею, їй, вона і т. ін. Тут же йде не про „блудницю", а про Вавилон, що в гр. мові жін. роду! Переклад о. Яр. Левицького переглядала велика Комісія з багатьох учених Галичини!.. Це дуже пророчистий доказ, що звичайно Комісії мало допомагають для ліпшого перекладу...

IX.

Кожен перекладач дає в своїм перекладі певне число невільних помилок. Коли ці помилки не порушують змісту св. Письма, не йдуть проти його правд, то вони лишаються непомітні. Але коли ці помилки йдуть виразно проти того, в що віруємо, тоді вони кидаються в очі й межують. . з єрессю. Ось кілька прикладів із „Св. Письма Нового. Заповіту" о. Д-ра Ярослава Левицького, 1921 р.

Наперед скажу, що гр. ψυχή, *душа* перейшла до Нового Заповіту зо значенням Старого Заповіту: це дуже часто: *життя.* Тепер ані один перекладач не перекладає ψυχή тільки *душа*, бо дуже часто це — *життя.* Розуміння *душа* та *життя* — дуже різні, хоч і передаються одним ψυχή (= давньоєвр. nefeš), а тому при перекладі треба на це звертати увагу, щоб не впасти... в єресь, бо *душа* — це ж не зовсім те, що *життя!*

А між тим о. Яр. Левицький скрізь ψυχή перекладає словом *душа.* А з цього виходить таке в Діях Апост. 20. 24: ап. Павло каже про себе: „Та я не уважаю моєї душі дорожчою від себе". Так сказати ап. Павло ніколи не міг, бож наша душа — це наше найдорожче! Правда, долі є тут примітка, що „моєї душі — мого життя", але цієї петитової примітки ніхто не добачить, а текст читають без приміток...

А на ст. 698 читаємо дуже сумнівне й ризиковне: Праведні „не полюбили своєї душі аж до смерти" (Об'явл. Ів. 12. 11), уже без жодної примітки. Які ж вони праведні, коли не полюбили своєї душі? А треба: „не полюбили свого життя аж до смерти", і так тепер усі перекладають.

Або ще приклад зо ст. 700, Апокал. 13, 17. Тут читаємо, що апокаліптичний звір поклав знаки на людях, „щоб ніхто не міг купити ані продати, хіба той, що не має п'ятна". Тут зовсім непотрібне *не*, бо воно зіпсуло зміст, і дало єретичний текст. Треба: „Щоб ніхто не міг ані купити, ані продати, якщо він немає знамена ймення звірини"...

Як я вище казав, переклад о. Яр. Левицького переглядала велика Комісія

вчених, серед них — видатні церковні достойники...

Написав я цю статтю тільки для того, щоб показати, яка це трудна річ — перекладати св. Письмо! Міг би подібних прикладів багато ще подати, але не хочу втомлювати читача. Оригінал Св. Письма позостається незмінний і непорушний: еврейський для Старого Заповіту й грецький — для Нового. Усі ж перекладачі, звичайно несвідомо, відбігають від праджерела. Я не бачив перекладу, цілком бездоганного! Але часом, як ми бачили, не виключається може й свідомість мати конче такий, а не інший переклад... Це вже недопустиме перекручування Божої правди!

Іван Огієнко.

Розгнівана земля[1].

Розгнівалась Божа земля, порепалася зовсім від громів, червоні тумани висмоктали їй, як камінь, сухі груди...

Погоріли зелені руна гаїв і лук, бугри й гори розсипаються в порох. Ржава коса скрегоче по жужелиці зчорнілого поля.

Кажуть, були колись горобині ночі — три тижні котилися по землі огняні громи. А тепер — котяться роками...

Насунули нові половці й нові татари на Землю Українську. Кончак поганий через Дніпро крилатим конем ступає, стрілометами б'є в Київ.

Буде забирати в ясир красних жон київських і вивозити мальовані скрині з їхнім добром.

Впали полки дніпрівські, і хоробрі полки галицькі полягли під Києвом...

* * *

Небагато нас відходило. Інші зривали з уцілілого на рідній землі оріха зелене листя й ховали на спомин до серця. А я нахилився, взяв у руку грудку гарячої землі й положив собі на рамена в торбу.

Перейшли кордон і розійшлися по світові...

Десять літ ішов я країнами золотої весни. Був ранок. Цвіли луки й цвіло рожеве тіло повногрудих мораванок.

„Навраться, Єнічку, до мого дворечка,
Маш врата отевржена".

Співали на полі веселі дівчата. І коли я підходив до них, одна вибігла була назустріч, обійняла мене і, зазираючи мені до очей, шептала: „Де ж ти, де ж ти так довго був?"

А коли настала ніч і срібна парча місячного проміння заслала білу дівочу постіль, мої очі п'яніли від приваби її голих рамен. Я хотів був скинути свою подорожню торбу, але з жахом відчув, що вона була тяжка, як камінь... Схопивши торбу обома руками, я з усіх сил смикнув її й остовпів від страшного болю: тяжка торба ніби приросла до моїх рамен. Я просунув руку в торбу й хотів викинути грудку землі, але не міг доткнутися до неї, — вона була розпалена, як огонь!.. Тоді я вибіг із хати і, як підстрілений олень, утікав із села...

* * *

Потім дальших десять років переходив я країнами красного літа.

Наливалися золотогрудні лани й воркувала в гаю горлиця. Зелене село гуло, як рій бджіл, — був відпуст.

Коли я підійшов до одного колодязя, щоб напитися, жінка, що держала в руках відро з водою, якось дивно стала дивитися мені до очей. Раптом із її рук випало відро, впала мені на груди й плачучи промовляла: „Сину мій, сину мій, — я тебе ледве пізнала!"

Ми сиділи з господарем у садку за хатою на розісланім рядні.

— Я тобі, сину, тепер показав наше господарство. Бачиш, як ми вдома без тебе господарювали — все для тебе, — говорив господар.

Господиня принесла меду, овочі, масло й паляницю.

— Сьогодні в нас відпуст, а тебе Бог

---

[1] Лебедина пісня покійного поета. Мих. Обідний народився в Миргороді 1889 р., помер на Закарпатті, як емігрант, 7 січня 1938 р.

навернув додому. Їж, сину, від обіду вже минула добра година.

Коли повернувся я до хати, господиня винесла чисту сорочку й миску з водою.

— Вимиюся й передягнуся, кажу, на ніч...

А як упали на землю сумерки, я втікав із села. Я знав, що тяжкої подорожньої ноші з себе не скину, бо рідна земля, грудку якої я положив був собі в торбу, приросла до мого тіла й відірвати її від себе довіку не зможу...

* * *

А тепер третій десяток років іду країнами хмурої осени.

Пожовкле листя падає з дерев на прозору воду ставу. Схиляюся над водою, прогрібаю рукою листя й дивлюся на свій образ у воді. Не пізнаю себе. Невже то я? О ні, це дивний привид якогось незнаного мужа, з засніженим чолом і суворими рисами обличчя, заглядає з-поза мене в воду. Зриваюся з місця й утікаю від ставу в поле.

Виходжу на шлях. Білі березе роняють роси на холодні груди вмираючого поля. Зупиняюся й дивлюся в німу далечінь. Шлях рівний, як натягнена струна, що далі, все вужчає, і тонкою темною смужкою вливається за обрій.

Понад шляхом, ніби чорні віхи, один за одним хрести придорожні.

Як дійдеш до рідної землі,
згадай про нас...

читаю написане на одному з хрестів.

Колись давно-давно розійшлися були по світові. Лежать тепер під хрестами...

А я йду та йду, й не можу спинитися, й не можу спочинути, доки не здійму з себе тяжкої ноші, доки не положу на те місце, звідки взяв був грудку рідної землі, з якою ходжу по світові...

Михайло Обідний.

Мова нашої преси.

1. Потоп, а не: потопа.

В „Українських Вістях“ ч. 194 ц. р. читаємо: „Коли була потопа“, „Залитий хвилями потопи“, „Історія про потопу“, „Потопа навістила Халдею“, — скрізь *потопа* жін. роду. Тут же поруч читаю: „Хвилями потопу“, „Простір, залитий потопом“.

В Галичині з давнього часу панує форма *потопа*. Напр. у І. Франка читаємо: Великая потопа („Істар“ 13), Розповідав про велику потопу („Захар Беркут“ 177).

Як же маємо писати, — *потоп* чи *потопа?*

Староєврейське mabbul (Книга Буття 7. 17) греки переклали ὁ κατακλυσμός, а старослов'янські перекладачі віддали це через форму потопъ, — все рід чоловічий. В староукраїнській літературі завжди маємо тільки *потоп,* ніколи: *потопа.* Напр. Остромирова Євангелія 1056 р., писана в Києві, Мтв. 24. 38: прѣжде (перше) потопа. Збірник царя Святослава 1076 р.: Потопъ сътвори. Слова Григорія Наз. XI в.: Потопъ миру 101. Лаврінів Літопис: От Адама до потопа 17 і т. п., — старовина знала тільки форму *потоп* чол. роду.

Всі слов'янські мови знають тільки форму потоп, напр.: болг. потоп, серб. потоп, рос. потопъ, польське potop. Тільки мова чеська знає форму potopa, чи не з німецького die Wasserflut чи die Sintflut (франц. le déluge).

Отож, ідучи за нашою старовиною та за сучасною живою мовою Придніпрянської України (там панує тільки форма *потоп),* в літературній нашій мові треба вживати тільки форми *потоп* чол. роду, а не *потопа* жін. роду.

2. Київ — столиця, а не: столицею.

В ужгородській „Новій Свободі“ ц. р. ч. 61 за 1.IX. 1937 р. читаємо заголовок статті: „Пісня є найбільшим середником національного виховання“. Орудний присудковий — це дуже часта форма західньоукраїнських говорів, де кажуть: Київ столицею, Земля свідком минулого і т. ін. Ця форма малологічна. Підмет завжди в відмінку назовнім, присудок мусить узгіднитись із ним, цебто бути так само в відмінку назовнім. Напр.

у Шевченковому „Кобзарі“ читаємо: Хто в нас буде мати 235, Я була дитина 271, Я сирота осталась 112 і т. ін. Пор. в Остромировій Єв. 1056 р.: Вы єсте соль землі.

Отож, треба говорити й писати: Київ столиця, Земля свідок минулого, Пісня — найбільший засіб національного виховання“ і т. ін.

Про назовний присудковий пишу докладно в своїй „Складні української мови“ 1938 р. ч. 2 ст. 74-102, куди й відсилаю читачів.

Іван Огієнко.

Посмужність.

В загальному Російсько-українському словнику ВУАН р. 1937 для російського терміну „чересполосица“ подано, як рівнозначного йому, терміна „посмужність“.

На нашу думку, цей термін не зовсім відповідає дійсному станові речей.

Що таке „черезполосиця“? В землевпорядній і агрономічно-технічній літературі „черезполосицею“ звуть таку форму землекористування, за якої хлібороб господарює на багатьох польових ділянках, розкиданих у роздріб поміж ділянками інших господарів. Отже, простуючи з одного свого поля на друге, доводиться переходити через поля інших господарів.

В Польщі для такого стану розташування земельних ділянок існує термін „szachownica“, а в Чехії — терміни: „rozkouskovanost“, „rozptylenost“, „rozdrobenost“.

Ці терміни, розуміється, в різний спосіб відповідають головній суті речей, а саме — роздрібному, як шахівниця розкиданому, землекористуванню.

Якщо звернемося до терміну „посмужність“, то в нім, коли немає жодних інших пояснень, знайдемо тільки вказівку на землекористання ділянками в формі смуг.

Ми не знайдемо тут ані натяку ні на „rozkouskovanost“ земель, ні на „szachownicę“, ні на „черезполосицю“. І дійсно. Уявім собі, що певний обшир землі поділено між x господарями і порізано на x смуг, по одній на кожного. Тоді матимемо землю, нарізану по смугах, цебто форму землекористання, що до неї цілком підійде термін „посмужність“. Але жодної „черезполосиці“ при цьому ще не повстане.

Певне з цих міркувань у підручнику Земельного законодавства та Землеустрою Є. Д. Маркевича (Вид. Київського Губземуправління, 1925 р.) вжито поруч із терміном „посмужність“ ще й терміна „черезполосність“. Я давніш уживав термінів „роздрібність“, „роздрібиця“. Ці терміни ВУАН відкинула. Тоді я зупинився на терміні „черезпілля“, поруч з яким ще напрошується термін „черезнив'я“. Але з огляду на складність цього питання, я не роблю підсумків у цій статті, й подаю цей дуже потрібний термін на загальну дискусію.

Прага, 9 серпня 1938 р.

Проф. інж. Л. Грабина.

Про »Рідну Мову«.

Відповідь на анкету.

До 1 питання. РМ зробила дуже багато. Щороку мова нашої преси ліпшає, навіть тієї, що спочатку боролася з гаслами Р. М. Навіть у шкільних посібниках (книжках), що друкуються в новіших часах, мало розбіжностей з акад. правописом. Словом, — наслідки великі. У нас Р. М. читають тільки кілька вчителів і молодші священики. На селі не читають. Але зате, коли зустріну якогось „рідномовника“, то він у мене дорожчий за інших, вартісніший! Ми розуміємось, як брати...

До 2 і 3. Для мене цікавіше було б збільшити популярний матеріял. Статті про якесь там XVI століття читаю тільки з послідовности. Уважаю, що відділ зразкового письменства буде добрий. Доб-

рий також відділ „Життя слів“, та „Практичні лекції“. Тут і входжу до 3 питання, бо коли Р. М. буде приступна, то скоріш вона на село піде. А тоді й оповідáння з красного письменства притягнуть, щоб на їх змісті могли вчитися мови.

До 4, 5 і 6. Матеріяльно помогти Р. М. повинні перш за все передплатники, і на їх складках повинна Р. М. існувати. Не добре робите, що допускаєте до „післяплатників“. Розумію, що хотіли б, щоб якнайбільше людей студіювало Р. М., знаю Ваше чутливе серце, але це шкодить справі, бо коли б читачі знали, що задармо це не прийде, тоді заздалегідь старалися б заплатити. Нехай Бог рятує Р. М. перед закриттям! Це був би страшний удар і свідоцтво перед чужинцями нашої незрілости. Єдиного, а такого заслуженого журналу не зуміли підтримати, що це за народ! Він же (журнал) і так скромненький у порівнянні з чужими мовними журналами; гадаю, що йому не повинна ніколи грозити ліквідація. Передплатників тяжко звербувати; та й зрештою нема кого: інтелігенції нашої мало, та й не дуже декого й обходить мова, а село до того журналу не досягне, — навіть коли б більш Р. М. знизилася, то на село не багато піде з тих самих причин. Учитель.

Життя слів.

Матеріяли до етимологічно-семантичного словника української мови.

Совіт нечестивих, — дуже частий і втертий у нас вираз, узятий із початку 1-го псалма: „Блаженъ мужъ, иже не иде на совѣтъ нечестивихъ“. Не ходи, не пішов на совіт нечестивих. Тимчасом ув оригіналі, в гебрейськім тексті маємо не те: „Ašre haiš, ašer lo halach ba acat rešaim: щасливий чоловік, що не ходить (не поступає) за порадою (за совітом) несправедливих“. Див. РМ 1938 р. ч. 69 ст. 357-9.

Солецúзмом зветься помилка проти складні мови, рідше — помилка проти граматики взагалі. За Солона в Малу Азію, до місцевости Соли виселено багато греків; з часом ці виселенці змішалися з тубільцями, втратили чистоту своєї мови й говорили мішаниною. Звідси й повстала назва солецизм (σολοικισμος, soloecismus).

Сóрок — дуже давнє східньослов'янське слово, знане вже в „Руській Правді“ кн. Ярослава: Платити сорокъ гривенъ. Слово „сорок“ повстало з гр. σαράκοντα чи σαρακοστή, наше сорокоуст, через скорочення гр. τεσσαράκοντα = чотири десятки. Вдавнину в світських пам'ятках звичайно писали „сорок“, а в церковних четыредесать; гр. „сорок“ так було поширене, що зовсім заступило церковне „четыредесят“ (це останнє в нашій мові знане ще тільки в лемківськім говорі). В формі „сорокоуст“ (служба за небіжчика перші 40 день) слово знане й у вжитку церковнім з давнього часу. В старій Росії „сорок“ визначало ще 40 шкурок соболиних чи куних; у такім значенні не рідке і в мові польській XVI-XVII в., бо посли московські привозили в подарунок такі „сороки“.

Союзник встаровину визначало в'язня, закованого в ланцуги чи кайдани (ѹзы). Через те, що таких в'язнів („соузників“) звичайно було подекілька, слово „союзник“ стало визначати також товариша по в'язниці. І тільки пізніше повстало нове значення — приятель, товариш.

Спасúбі повстало з „спаси Біг“ тебе.

Сповідáти вдавнину визначало: оповідати, признаватися, видавати. Ще в Литовській Метриці під 1510 р. (т. 195 ст. 20) читаю: „Он признался и товаришов своих сповѣдал“. Тепер це слово позосталося в нас тільки з церковним значенням, — відкривати свої гріхи, признаватися в провинах.

Стамбýл. Царгородські греки звали своє місто скорочено: εἰς τὴν πόλιν, вимовляли це Істамбóлі — Стамбóлі, звідки турецьке Стамбýл.

Стáрець див. „Рідна Мова“ 1933 р. ст. 251-252.

Стáток у значенні: майно, добро, маєток — це слов'янське праслово, знане

в нас із найдавнішого часу, і вже тим це не полонізм. Так, у Іпатієвому Літописові під 1190 (6698) роком читаємо: И дворъ зажгоша, и статокъ єго поимаша. Може перше значення „статку" було: скот, худоба, і це значення зосталося в нас аж дотепер; пор. у Чубин. II 230: Перелічив статок — нема корови. У Куліша, Святе Письмо: А статку було в його сім тисяч овець, три тисячі верблюдів, п'ятьсот ярем волів. — Хто мав добрий статок, той тим самим ставав людиною „стато́чною" (чи „стате́чною") або „ста́тно́ю", цебто солідною, розумною, степенною, звичайною (= добрих звичаїв), бо сам ста́ток змушував її поводитися „стато́чно". А з часом повстало й слово „статкува́ти", — поводитися так, як веде себе людина зо „ста́тком", цебто поводитися добре, розумно, бути роботящим і т. ін. Пор.: Статку́є, то й має. Статни́й (або ста́тній) господар. Тобі вже час статніти, а ти все гуляєш. — Слово „статок" надзвичайно розгалужене в нас й дуже багате на похідні слова: стате́чне, -но, стате́чний, -то́чний, стате́чність, статкови́тий, статкува́ти, статни́й-ста́тній, статніти і т. ін. (звичайно, треба вживати форм на *-очн-*, бо форми на *-ечн-* полонізми). Від праслова „статок" повстало багато інших слів, напр.: доста́ток, достато́чний, доста́тній, остаток, недостаток. Від цього ж слова повстало й наше „вистачати" (чи „вистарчати" зо вставним *р*). — В народніх творах часте „статки-маєтки": Нехай отець і матуся мою пригоду знають, статки-маєтки збувають, Лукаш. Нажив собі статки-маєтки кривою присягою, Л. Українка. „На полі крови" її ж: Я не мав звичаїв молодечих, я статкува́в 31.

Стиль — палочка, що нею писали стародавні народи, напр. греки чи римляни. Заструганим кінцем стиля (stylum) писали на повощеній дощі, а тупим витирали для поправок; звідси повстала латинська поговірка: saepe vertere stylum, „частіше обертати стиль", цебто частіше виправляти написане. Від цього виправлення повстало дальше значення слова „стиль" — характер мови чи писання якогось письменника.

Стіл від найдавнішого часу визначає й їжу, що було вже в мові давньоєврейській (д. євр. שֻׁלְחָן šul'chan стіл, а переносно — їжа, пор. Пс. 78^{19}, церк. сл. трапеза). Звідси й „столувати" — їсти з ким за одним столом, „столуватися" — наймати собі в кого стіл, цебто прохарчування.

Стлуми́ти, див. тлум.

Стосувати — давня позичка з нім. stossen, ударяти. Наше стосувати, як і польське stosować, визначало перше взагалі ударяти, як стос — удар; пізніше стало визначати „ударяти в певне місце", і нарешті — добирати.

Страва — це слово знаходимо вже в погребовім запису Аттіли 454 року, чому воно найстарше з записаних слов'янських слів, і визначало тоді „поминки по небіжчику" чи „тризну". В значенні поминальної їжи це слово відоме в мові польській іще в XV віці (A. Brückner: Dzieje języka polskiego, 1913 р. ст. 16, Słownik etymologiczny 1929 р. ст. 518). З часом давнє значення зовсім забулося, позосталося тільки „їжа". Уже в Словнику П. Беринди 1627 р. читаємо: „Пища — живность, страва, потрава". Вдавнину було слово „стравувати" — годувати. Напр. у Литовській Метриці 1520 р. том 196 ст. 78 читаємо: „На страву дали йому одно сто коп грошей; он шестдесят чоловѣк стравовал; идучи з тыми послы, стравовав їх своими пенезми". Слово одного кореня з трава, травити.

Стріляти визначало напочатку тільки пускати стрілу з лука. Пізніше значення цього слова поширилося, а тепер „стріляють" вже й з рушниці, гармати і т. ін. Пор. чорнило, перо.

Субота див. тиждень.

Суд у виразі: „до суду — до віку" визначає Страшний суд. Б. Лепкий, „Мотря" I: Вони до суду — віку тямитимуть гетьманців 140.

Супруг — дуже старе слово, добре відоме в старослов'янській мові, як „з'єднана пара", гр. ζεῦγος, jugum, — звичайно про волів. Остромирова Євангелія 1056 р.: сѫпрѫгъ воловьнъıхъ коупихъ пѧть Лк 14^{19}, тут „супруг" — запряжена разом пара волів. Від глибо-

кої давнини відомі й слова: супруга — пара, супружник — союзник, співробітник; супружниця — союзниця, супружний — разом запряжений. Чоловік і жінка паруються до життя так, як і пара (супруг) волів, а тому з глибокої давнини супруги — це чоловік і жінка, супруг — чоловік, супруга — жінка; пор. таке значення в мові російській. В українській мові полишилося тільки найдавніше первісне значення: супруга чи супряга — це кілька пар волів, що спрягаються разом для орки плугом по черзі кожному, хто вступає в супругу (він супружник). Ось приклади. Оповідання Симонова: Волів супруга добра 227. Квітка-Основ'яненко, вид. 1893 р.: Був у нового хазяїна свій плуг, а то вже у супруги йде, а дальш-дальш вже й піший 143. Супрягач — супружник — супряжник — член супруги, супрягачка — товаришка. Словник Б. Грінченка подає зо Зміївського повіту: Ми сидимо, а наші супрягачки вже пішли на прощу.

Іван Огієнко.

Рідномовне.

† Проф. Степан Смаль-Стоцький. В середу 17-го серпня ц. р. помер у Празі один із найвидатніших дослідників української мови, проф. Степан Смаль-Стоцький, на 79-му році життя. Проф. С. Смаль-Стоцький народився 8 січня 1859-го року (27 грудня 1858 р. по ст. ст.) в с. Немолові на Радехівщині, гімназію покінчив у Львові 1879-го року, а університета — в Чернівцях 1883-го р. Доктората здобув у Відні. З 1885-го р. зайняв катедру української мови й літератури в Черновецькому університеті. Життя й діяльність покійного найбільше зв'язані з Буковиною, для культурно-політичного відродження якої покійний віддав найбільше своїх сил. Огляд наукової праці покійного подамо в окремій статті. Вічна Йому пам'ять! І. Огієнко.

Розбудовуймо „Рідну Мову"! Дуже радію, що „Рідна Мова" стала журналом, присвяченим також теорії літератури. Слід би подумати тепер та повести відповідну акцію за збільшення її розмірів та про переміну її на двотижневик. Треба конче запровадити сторінку на оригінальні літературні твори. Дрогобич, 6. IX. 1938. Мирослав Колодрубець.

P. S. Думку п. М. Колодрубця вважаємо за дуже слушну й цінну. Час уже б побільшити розмір „Рідної Мови", а може й стати двотижневиком! Але для цього потрібно: 1) Щоб усі передплатники сплатили свої борги „Рідній Мові", і 2) щоб кожен передплатник приєднав нашому журналові бодай одного нового передплатника. Закликаємо до цього всіх наших Читачів та Прихильників. Редакція.

А „Рідна Мова" пробиває провінціяльні мури рідномовної заскорузлости, і я з задоволенням бачу, як ті наші видання, що досі друкувалися говірками свого села, виходять таки на широку дорогу літературної мови! Березне, 12.VII. 1938. Протоієрей М. Бухович.

Актуальна рідномовна справа (уривок із листа). Говорити про скликання всеукраїнського політичного конгресу, що про нього було стільки писано за останні роки, очевидно вже не на часі... Для мене не було сумніву, що той конгрес, якби був зібрався, мав би докладно спинитися й на питанні про „охоронне" значення поглиблення нашої культури, розвиток якої зачинає набирати в нас хоч і ширшого, але ж помітно плитшого характеру. Тож, коли брати справу грунтовно, — треба починати знову, тобто з питання таки мовного! Та й у часопису „Р. М." було не раз констатовано, ніби закріплення в практиці рідномовних гасел не найглибше. От же, чи не був би на часі з'їзд редакторів періодичної нашої преси та книжкових видавництв, щоб обговорити в першу чергу рідномовні питання? Чи не вважаєте Ви, дорогий Професоре, що було б цю ініціятиву найзручніше випустити з редакції „Рідної Мови"?. В. Королів-Старий.

Українського літературного наголосу тепер можна легко навчатися з Євангелії в перекладі проф. Ів. Огієнка, — в цім перекладі на кожному слові поставлено літературного наголоса, а це дає змогу легко його вивчити. Євангелія вийшла доброго друку, на гарному папері, 264 ст. Ціна 60 гр., за пересилку 25 гр. Євангелію виписувати: Варшава, Aleje Jerozolimskie 15, Brytyjskie Biblijne Towarzystwo. Належність можна слати бланкетом PKO ч. 20777. Або — від нас.

У нас і таке можливе! „Заява. Оцим стверджую, що моя стаття п. заг. „Pierwszy słowiański myśliciel-lingwista", поміщена в „Kuryer-i Literacko-Naukow-ім", додатку до „Illustr. Kuryer-a Codzienn-ого" в дні 23. вересня 1935 під псевдонімом Богдан Антоневіч, використала, крім вступу, всецІло духову власність проф. д-ра К. Чеховича з його праці п. з. „Олександер Потебня, український мислитель-лінґвіст", виданої Українським Науковим Інститутом у Варшаві, так щодо змісту, як і щодо буквального передання тексту, особливо на стор. 178-181 наведеної праці проф. д-ра К. Чеховича. Тому, що вищенаведена стаття була підписана моїм псевдонімом без подання авторства проф. д-ра К. Чеховича, а також моя заява, що її я помістив у „Kuryer-i Liter.-Naukow-ім" з дня 13 січня 1936, була підписана рівнож моїм псевдонімом (Богдан Антоневіч) і внаслідок того для нашого ширшого загалу прогомоніла безслідно, — заявляю оцим, що жалую так факту використання мною чужої духової власности, як і факту вміщення

згаданої статті в газеті „Kuryer Literacko-Naukowy", та обіцяю, що на майбутнє подібних вчинків, як цей із моїх студентських часів, допускатися не буду. Париж, 25 липня 1938. Д-р Ярослав Рудницький, в. р. („Діло" 24.VIII. ц. р. і „Мета" ч. 34 ц. р.).

Новий переклад Св. Письма.

Резолюція Конференції про новий переклад проф. д-ра Ів. Огієнка. „Тридцята Конференція Євангельських Християн Західньої Канади, зібрана в Саскатуні Саск. 1-3 липня 1938-го року, висловлює щиру молитву вдячности Господеві за новий виправлений переклад Св. Письма на чисту українську мову Вповажним Проф. Ів. Огієнком у Варшаві в Польщі, та за перекладача, що його Господь приготував у Своєму провидінні для такої високої цілі й такого важного діла, а також подяку й княже призняння бельмишановному перекладачеві Проф. І. Огієнкові за його старання та витривалість, пошану та любов до Св. Письма, та щоб Господь дав йому сили та здоров'я докінчити це святе діло, і втішатися цією великою вічно незабутньою працею для Господа й свого улюбленого народу, що стане йому дороговказом на землі й спасінням у вічності. Також признання та вдячність Біблійному Британському Заграничному Товариству в Лондоні за піднаття й приступлення до видання нового перекладу для Українського Народу, що стане пам'яткою в українській літературі та дороговказом, що веде до життя вічного. Конференція постарається допомогти Біблійному Товариству хоч найменшими лептами в цьому великому ділі". К. Кіндрат, секретар.

Річна Конференція Українсько-Російського Християнського Союзу Північної Америки в Ватербурі літом цього року з радістю привітала звістку, що український вчений І. Огієнко перекладає наново Біблію на українську мову та що вже скінчив переклад Нового Заповіту. Конференція висловила Британському Товариству гарячу подяку за те, що воно дає можливість проф. І. Огієнкові перекладати Біблію, й благала Господа, щоб Він дав можливість перекладачеві скінчити цю величезну та важливу для великого українського народу працю. Коли вся Конференція почала молитися, щоб Господь поблагословив нашого вченого І. Огієнка, що перекладає Біблію, то сотні членів делегатів не могли вдержатися та молилися з плачем. Це знак особливого зворушення під час молитви! 8.IX. 1938. Л. П.

Євангелію в Вашому перекладі читає народ із великим задоволенням. Вірю, що такий переклад допоможе скоріш прихилити тут і старих наддніпрянців до рідного св. Письма. Щасти Вам, Боже, у величній праці. Саскатун, Канада. 10.V. 1938. Ів. Кмета-Єфимович.

З великою цікавістю чекаю закінчення Вашого перекладу Псалтиря, хоч і старий Ваш переклад (в „Ранній і Вечірній") дуже шаную. Волинь. Протоієрей Б.

Про Євангелію в Вашому перекладі дуже гарну статтю подав канадійський „Український Голос". 28.VI. 1938. Hamtramck Mich. А. Мартинюк.

Переклад Старого Заповіту. Проф. І. Огієнко переклав уже зо Старого Заповіту перші чотири книги Мойсееві: Berešit (Книга Буття), Šemot (Вихід), Vajjik'ra (Левит) та Bemid'bar (Числа). Переклад робиться із староеврейського оригіналу. Всі переклади проф. І. Огієнка перевіряє Ревізійна Комісія, що складається з сімох фахівців.

Новий переклад Нового Заповіту. Проф. Ів. Огієнко переклав уже з грецької мови ввесь Новий Заповіт, який уже складається й ще цього року появиться в світ. До Нового Заповіту доданий буде й переклад Псалтиря, що його переклав з давньоеврейської мови І. Огієнко.

Журнали й книжки, надіслані до Редакції.

Acta Academiae Velehradensis, Olomucii, 1938, t. XIV, fasc. 2; Almanach České Akademie Věd a Uměnf, Praha, 1937, r. XLVII; Arhiva, Iaşi, 1938, ч. 1-2; Biuletyn Polsko-Ukraiński, Warszawa, 1938, ч. 27; Bratislava, Bratislava, 1936, ч. 1-2, 3, 4-5, 1937, ч. 1, 2-3; Časopis pro Moderní Filologii, Praha, 1938, ч. 4; Наш Језик, Београд, 1938. ч. 4; Ukrainian Youth, N. J., 1938, ч. 6, 7; Калосьсе, Вільня, 1938, ч. 2; Oriens, Warszawa, 1938, ч. 3, 4; Slovanský Přehled, Praha. 1938, ч. 6; Naše Řeč, Praha, 1938, ч. 6-7; Родна Речь, София, 1938, ч. 5; Slovenská Řeč, Turčiansky Sv. Martin, 1938, ч. 10; Slavia, Praha, 1938, ч. 2, 3; Slavia Occidentalis, Poznań, 1937, t. 16; Slovo a Slovesnost, Praha, 1938, ч. 2; Sprawy Narodowościowe, Warszawa, 1938, ч. 1-2; Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie, L., 1938, ч. 1; Věstník České Akademie Věd a Uměni, Praha, 1936, ročník XLV.

Наша Батьківщина, Л., 1938, ч. 7-8, 9; Геть з Большевизмом, Л., 1938, ч. 3; Будівничий Церкви, Крем'янець, 1938, ч. 7, 8; Відродження, Л., 1938, ч 6; Вістник, Л., 1938, ч. 9; Український Агрономічний Вістник, Л., 1938, кн. 5; Жіноча Воля, Коломия, 1938, ч. 10; Учительський Голос, Ужгород, 1938, ч. 6, 7; Сільський Господар, Л., 1938, ч. 12, 13, 14, 15; Дзвіночок, Л., 1938, ч. 81-82; Дзвони, Л., 1938, ч. 4-5, 6; Жіноча Доля, Коломия, 1938, ч. 13-14, 15-16; Українське Дошкілля, Л., 1936, ч. 5-6; Життя і Знання, Л., 1938, ч. 7-8; Українська Книга, Л., 1938, ч. 5; Літопис Бойківщини, Самбір, 1938, ч. 10; Літопис Червоної Калини, Л., 1938, ч. 7-8; Хліборобська Молодь, Л., 1938, ч. 6; Українська Музика, Стрий, 1938, ч. 6; Нива, Л., 1938. ч. 6, 7-8; Добрий Пастир, Станіславів, 1938, ч. 3; Плуг та Меч, Буенос Айрес, 1938, ч. 6; Кооперативна Республика, Л., 1938, ч. 7-8; Жіночий Світ, Детройт, 1938, ч. 6; Світло й Тінь, Л., 1938, ч. 7; Учительське Слово, Л., 1938, ч. 11,

12; Табор, Варшава, 1938, ч. 34; Тризуб, Париж, 1938, ч. 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30-31, 32-33; Український Філятеліст, Відень, 1938, ч. 5-6; Нова Хата, Л., 13-14, 15-16; Наша Школа, Ужгород, 1938, ч. 5; Рідна Школа, Л., 1938, ч. 12, 13-14, 15-16; Шлях, Луцьк, 1938, ч. 7, 9; Шлях Виховання й Навчання, Л., кн. I, II; Українське Юнацтво, Л., 1938, ч. 6, 7-8.

J. Bidlo: Vasil Nikolov Zlatarski, Praha, 1937, ст. 32.

Ş. Ciobanu: Din legăturile culturale Romano-Ukrainene, Bucureşti, 1938, ст. 90.

R. Kimla: Ivan Houl, Praha, 1937, ст. 18.

J. Komarek a J. Perner: František Bayer, Praha, 1937, ст. 58.

J. Leszczyński: Moja walka o nowy ład, Poznań, 1938, ст. 48.

С. Романски: Новъ Софрониевъ преписъ на Паисиевата история отъ 1781 год, София, 1938, ст. 188.

St. Sahánek; Literární biedermeier v německém písemnictví, Bratislava, 1938. ст. 62.

Ks. Ad. Stankievič: Božaje słova na niadzieli i śviaty, Vilnia, 1938, ст. 374.

М. В. Шахматов: Компетенція исполнительной власти в Московской Руси. Часть II: Охрана личности. Praha, 1937, ст. 226.

M. Veingart: Šedesátpét let vědecké práce, ke stým narozeninam Vatroslava Jagice, Praha, 1938, ст. 14.

F. Weyr: Dobroslav Krejčí, Praha, 1937, ст. 56.

Альманах державної ґімназії в Перемишлі і звідомлення „Кружка Родичів“ за шк. рік 1935-36, ст. 238.

Ю. Боршош-Кумятський: Кров кличе, Прага, 1938, ст. 64.

Др. О. Грицай: Нерозгадана сфінкс, Л., 1938, ст. 40.

Др. Є. Грицак: Великий педаґоґ і громадянин, Л., 1938, ст. 16; Лексика с. Сушиці Рикової у Старосамбірщині, відбитка з „Літопису Бойківщини“ ч. 10.

Г. Домашовець: Дві милі, 1935, ст. 44; Короткий нарис загальної історії церкви хр. баптистів, 1936, ст. 60; Огні віри, Станіславів, 1938, ст. 76.

М. Дяченко: Юні дні, 1938, ст. 48.

Звідомлення української реальної гімназії в Модржанах за 1937-38 шк. рік, ст. 20.

Всесвітня історія, зш. VII-VIII.

О. Кисілевська: Під небом півдня, Коломия, 1937, ст. 136.

І. Колос: Молоді мої дні, Ужгород, 1938, ст. 64.

о. Ісидор Луб ЧСВВ: Про святе письмо, Жовква, 1938, ст. 30.

о. Маркіян Марисюк ЧСВВ: Клерикали й клерикалізм, Жовква, 1938, ст. 32.

Я. Неврлі: Граматика й правопис української мови, част. I і II, Ужгород, 1937.

І. Обух: Де-Валєра, Л., 1938, ст. 32.

В. Петрович: Клемансо, Л., 1932, ст. 32.

Цим знаком переможеш, ювилейні проповіді, Л., 1938, ст, 72.

Протоієрей М. Тучемський: Життя й діяльність святого рівноапостольного князя Володимира та охрещення при ньому Русі-України, Кремянець, 1938, ст. 32.

Б. Швед: Поліщуки, ч. I і II, Л., 1938.

В. Островський: Князь Сила-Тур, Л., 1938, ст. 128.

Др. С. Парфанович: Овочі, ярини та безалькогольні напитки, Л., 1932, ст. 72; Чоловік та жінка, Л., 1935, ст. 40.

С. Перський: Історія т-ва „Просвіта“, Л., 1932, ст. 268.

Ст. Шах: Реформа шкільництва, Перемишль, 1937, ст. 24.

Від Редакції й Адміністрації.

„Фонд Рідної Мови“. Дбаючи про належний розвиток української літературної мови, як головної ділянки рідної культури, зложили на „Фонд Рідної Мови“: Ів. Жугаєвич 5 зл., В. Побідинський 2·70 зл., Інж. П. Крицький 2·50 зл., В. Полутранка 2 зл., Ст. Піцюра 1 зл. і Гр. Москалюк 0·20 зл. Усім сердечно дякуємо!

„Складня української мови“ ч. II розіслана всім нашим передплатникам (по 2 зл.). Просимо прислати належність!

До наших україністів. Сердечно просимо всіх наших україністів, що викладають українську мову по школах, поширити РМ серед своїх учнів за значно обниженою ціною. Заохочуйте учнів читати РМ, а це потягне збільшення знання рідної мови не тільки їхнього, але через них і ширшого громадянства.

Передплату з-за кордону можна присилати й міжнародніми поштовими значками, якщо не можна прислати грішми.

 — Адреса „Рідної Мови“: Warszawa IV, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річна 6 зл., піврічна 3 зл., чвертьрічна 1.60 зл.; за границею в Европі 8 зл., поза Европою 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажають, дістають „Рідну Мову“ від 1 числа. Річник I (без 1-3 чисел) 5.00 зл.; річники II, III, IV і V по 6.00 зл., оправлений II і III по 7.50 зл.; в Европі по 10 зл., поза Европою по 2.35 дол. річник оправлений. Конто чекове П. К. О. ч. 27.110.

Відповідальний Редактор *Д. Гримало-Оідлецький.* Друкарня ОО. Василіян у Жовкві.